

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu õppekava
Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala

Eesti ajateenijate hoiakute muutus enne ja pärast täiemahulise sõja algust Ukrainas
Bakalaureusetöö

Autor: Elisabet Soone
Juhendaja: Kairi Kasearu, PhD

Tartu 2024

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1. TEOREETILINE KÄSITLUS.....	6
1.1 Kaitseväekohustus ja Balti riikide julgeolek.....	6
1.1.1 Ajateenistuse areng ja selle kehtestamine.....	6
1.1.2 Kaitseväekohustuse käsitletud ja selle kaasaegsus.....	7
1.1.3 Ajateenistuse väärtused riigiti ja rahvus.....	8
1.1.4 Balti riikide suhtumine riigikaitsele.....	11
1.2 Ukraina julgeolek ja selle mõju indiviidi ohutajule.....	13
1.2.1 Ukraina muutumine ajas ja suhted Venemaaga.....	13
1.2.2 Indiviidi ohutaju ja ajateenijate hoiakud.....	15
1.3 Kaitsetahe ja selle defineerimine.....	16
1.3.1 Kaitsetahte aktuaalsus.....	16
1.3.2 Kaitsetahte kontseptsioon.....	17
2. PROBLEEMIPÜSTITUS JA UURIMISKÜSIMUSED.....	20
3. METOODIKA.....	22
3.1 Andmed.....	22
3.2 Tunnused.....	23
3.2.1 Sotsiaaldemograafilised tunnused.....	23
3.2.2 Riigikaitse hoiakute tunnused.....	24
3.2.2.1 Kaitsetahte tunnused.....	24
3.2.2.2 Ohutaju tunnused.....	25
3.3 Andmeanalüüsi meetod.....	26
4. TULEMUSED.....	27
4.1 Sotsiaaldemograafiline taust.....	27
4.2 Kaitsetahte hoiakud.....	27
4.3 Ohutaju hoiakud.....	30
4.4 Kaitsetahte ja ohutaju hoiakute omavaheline seos aastate lõikes.....	32

4.4.1 Ajateenistusse astumine vabatahtlikkuse alusel ja ajateenistuse vajalikkus.....	32
4.4.2 Kohusetunne oma riigi/rahva ees ja kaitsevõimelisus kallaletungi korral.....	33
4.4.3 Kaitsevalmidus ja relvadega kaitsmine rünnaku korral.....	34
4.5 Logistiline regressioonanalüüs ajateenistuse vajalikkuse kohta.....	35
4.5.1 Regressioonanalüüsi tunnuste ülevaade.....	35
4.5.2 Sõltumatute tunnuste kallutatus ajateenistuse vajalikkuse suunas.....	36
5. ARUTELU.....	38
5.1 Riigikaitseliste hoiakute muutus pärast Venemaa täiemahulise sõja algust.....	38
5.2 Hoiakute varieeruvus ajateenijate koduse keele lõikes.....	39
5.3 Kaitsetahe ja ohutaju varieeruvus enne ja pärast sõja algust.....	40
KOKKUVÕTE.....	42
SUMMARY.....	43
KASUTATUD KIRJANDUS.....	44

SISSEJUHATUS

Viimastel aastatel on rahvusvaheline julgeolekuolukord oluliselt muutunud. Venemaa 2022. aasta täiemahuline sõda Ukrainas on pannud riike läbivaatama riigikaitse strateegiaid, eesmärgiga hinnata nende tõhusust ja efektiivsust (Eesti julgeolekupoliitika alused, i.a). Eesti, kui üks Balti riikidest, on selle konfliktiga otseselt seotud nii geograafilise läheduse kui kaudset ajaloolise konteksti tõttu (Asal, Conrad ja Toronto, 2015; Kuczyńska-Zonik ja Sierzputowska, 2023). Eesti riigikaitse põhineb reservväel ja NATO liikmelisusel, kus reservväe tagab kaitseväekohustus (Eesti julgeolekupoliitika alused, i.a; Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2023a). Seadusega on kohustus kehtestatud 17 kuni 27 aasta vanuseliste Eesti kodakondsusega meestele, kes peale teenistuse läbimise ja militaar väljaõppe omandamise, siirduvad reservarmeesse (Eesti Kaitseväeteenistuse seadus, 2024). Ajateenijad on Eesti riigikaitse alus, mille tõttu on oluline teadvustada nende hoiakuid erinevate riigikaitseliste küsimustega seoses ning nende muutust Ukrainas toimuva sõda kontekstis (Silm, 2024; Viljaste ja Ermus, 2022; Inglehart, Puranen ja Welzel, 2015). Hoikud peegeldavad, milline on ajateenijate juleolekulise konteksti mõtteviis, tuues esile viimaste aastate muutust ja seost toimuva sõjaga (Pyszczyński ja Kesebir, 2011; Caspi-Berkowitz jt, 2019; Greenglass jt, 2023).

Bakalaureusetöö eesmärk on selgitada välja ajateenijate riigikaitseliste hoiakute muutus enne ja pärast täiemahulise sõja algust Ukrainas. Analüüsis kasutatakse ajateenijate kompleksuuringu andmeid aastatest 2020/21, 2021/22 ja 2022/23, et uurida ajateenijate kaitsetahe ja ohutaju hoiakuid seoses sõja algusega.

Töö koosneb neljast sisupeatükist. Esimene on teoreetiline ksitus, mis jaguneb kolmeks alapeatükiks: 1) kaitseväekohustus ja Balti riikide julgeolek; 2) Ukraina julgeolek ja mõju indiviidi ohutajule; 3) kaitsetahe ja selle defineerimine. Teine peatükk on meetoodika ehk andmete tutvustus ja analüüsimeetodite kirjeldus. Kolmas peatükk vaatleb analüüsi käigus saadud tulemusi. Viimane peatükk seob teooria ja tulemused üheks, arutledes analüüsitulemuste üle teoreetilise käsitluse kontekstis.

Lõputöö on ühiskondlikult aktuaalne teema, sest käsitleb hetkel Ukrainas toimuvat sõda ning olulisi riigikaitseliste hoiakuid, mis sellega seoses ühiskonna ja kaitseväe tasandil eksisteerivad. Varasematele uuringutele lisab töö ajateenijate ehk inimeste, kes on Eesti riigikaitse alus,

suhtumise olulistele küsimustele seoses kaitsetahte, ohutaju, kaitsevalmiduse ja kaitsevõimsusega. Uurimus annab sissevaate, millised tegurid mõjutavad ajateenijate hoiakuid ja kuidas rahvusvahelised sündmused võivad suurendada või vähendada motivatsiooni ja valmisolekut osaleda riigikaitses.

1. TEOREETILINE KÄSITLUS

1.1 Kaitseväekohustus ja Balti riikide julgeolek

1.1.1 Ajateenistuse areng ja selle kehtestamine

Ajateenistus kui süsteemne ja militaarne väeteenistus sai alguse 18. sajandi lõpus Prantsusmaal ja kogus sealt edasi populaarsust Napoleoni ja Põhja-Saksamaa Liidu vägede efektse toimimise põhjal (Asal, Conrad ja Toronto, 2017; Poutvaara ja Wagener, 2011; Kvamladze, 2023). Maailmasõdade ja tehnoloogia arengu järel kasvas vajadus veelgi enam professionaalsete sõjavägede järele, et toime tulla rahvusvaheliste konfliktidega ja ühiskonna moderniseerumisega (Poutvaara ja Wagner, 2011). Huntington (1957) käsitleb sõjalist professionaalset korraldust kui edukat relvastatud võitlust, mis tagab riigikaitse jätkusuutlikkuse, militaarse korralduse iseseisvuse ja koostöö tsiviilsfääriga. Selline professionaalne ja kaasaegne ohvitserkonna lähenemine kujunes 19. sajandi jooksul, millal toimus sõjavägede laiem institutsionaliseerimine (Huntington, 1957). Eestis on alati olnud ajateenistusel põhinev riigikaitse süsteem ning seda ei ole vahetatud välja vabatahtlike vägede vastu. Väikeses riigis, kus on vähe inimesi, on kõige loogilisem tagada riigi kaitsevõimet kaitseväekohustuse kaudu (Berglund, Kasearu ja Kivirähk, 2022; Kvamladze, 2023). Noormeeste võtmine oma vägedesse, sõduriteks koolitamine ja võitlema kohustamine lõi aluse maailmasõdadele, tekitades inimressurssi, kellel on kohustus riigi nimel sõdida.

Mida rohkem ühiskond areneb, seda enam muutub kaitsevägi ja sõjaline korraldus. Olulised arengud on süsteemsus, tehnoloogia avanss, demokraatia ja vajaduspõhisus (Poutvaara ja Wagener, 2011; Jonsson jt, 2024; Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2023b). Peale külma sõda on kaasaegsetes ühiskondades ajateenistuse eksistents vähenenud, kuid lähiaastatel taas aktuaalsemaks muutunud (Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2023b). Ajateenistuse kehtestamine sõltub riigi tajutud julgeolekulohtudest, ajaloolistest kogemustest, geopoliitilisest asukohast ja kaitseressursside suurusest (Bove, Di Leo ja Giani, 2024; Jonsson jt, 2024). Julgeolekuohud on viimase kümnendi jooksul muutunud, mis on kasvatanud Euroopa riikide ohutaju ja ajateenistuse vajadust riikides tõstnud. Eestile väljendub see muutus peamiselt Venemaa agressioonis (Andžāns ja Veebel, 2017; Bove, Di Leo ja Giani, 2024). Asal, Conrad ja Toronto (2015) argumenteerivad, et otsus riigis kehtestada ajateenistus on tulenev ajaloolistest teguritest. Balti riikide puhul väljendub see negatiivsetes okupatsiooniaja kogemustes ja venemeelsete poliitikate

all kannatamises. Need on loonud Balti riikidele karmi suhtumise Venemaa käitumisse ja ettevaatlikkuse riigikaitse valdkonda (Kuczyńska-Zonik ja Sierzputowska, 2023). Samamoodi on oluline geograafiline asukoht, kus riikide ajateenistuse kord sõltub nende naaberriikide käitumisest. Eesti ja Soome puhul on Venemaa ebastabiilne olek hoidnud ajateenistuse vajadust ning Leedus ja Lätis taas tekitanud selle (Lillemäe, E., Kasearu, K. ja Ben-Ari, E. (2023b).

Ajateenistuse kehtestamine tänapäeval tekitab moraalseid küsimusi seoses läänelike demokraatia väärtustega. Asal, Conrad ja Toronto (2015) leiavad sarnaselt Poutvaarale ja Wagnerile (2011), et demokraatia ja ajateenistuse sidumisel esinevad vastuolud. Mõlemad defineerivad ajateenistust kui poliitikat, mis värbab oma liikmeid kaitsevärke ähvarduste ja jõu kasutuste vahendusel (Asal, Conrad ja Toronto, 2015; Poutvaarale ja Wagnerile, 2011). Rõhutatakse, et tegu on kohustusega, mille puhul inimesel puudub valikuvabadus, kuid samuti leitakse, et tänapäeva ajateenistuse demokraatlikus seisneb asendusteenistuse variandis (Poutvaara ja Wagner, 2011). Mark Riisik (2020) väljendab ajateenistuse demokraatlikust käsitledes teenistust kui poliitilist nõusolekuvormi. Nõusolekuvormi idee on kodanike nõusolek riikliku poliitikaga (kaitseväekohustusega), tehes selle nimel teatud isiklike ohverdusi ning saades riigilt vastutasuks kaitset oma heaolule ja õigustele (Riisik, 2020).

1.1.2 Kaitseväekohustuse käsitlused ja selle kaasaegsus

Eesti Kaitseväeteenistuse seadus (2024) määratleb ajateenistust kui kohustuslikku teenistust, mis on suunatud täisealistele meessoost riigi kodanikele, et omandada sõjaline väljaõpe. Strateegiliste jätkusuutlikkuse kompetentsikeskuse aruanne (2023) sõnastab ajateenistust kui viisi, kuidas riigi sõjaväelist koosseisu suurendada, et riigikaitset tagada. Poutvaara ja Wagner (2011) kirjeldavad ajateenistust majanduslikust vaatest. Ajateenistus kui tänapäeva demokraatlike riikide ainus alles jäänud sunniviisiline töö, mis kehtib maksuna, mida noored mehed kui kodanikud peavad oma riigi ees tasuma (Poutvaara ja Wagner, 2011). Jonsson jt (2024) rõhutavad, et ajateenistus on kaasaegsetes demokraatlikes ühiskondades muutunud. Tuues esile, et põhilised muutused on ajateenistusse võetud inimeste arvu vähenemine, ajateenijate motivatsiooniga arvestamine ja naiste rolli kasvamine riigikaitstes (Jonsson jt, 2024). Eelnev lähenemine osaliselt vastandub Poutvaara ja Wagneri definitsioonile ning sarnaneb Eesti riigi seaduslikule käsitlusele ajateenistusest. Jonsson jt (2024) seavad ajateenijad sooneutraalsesse konteksti, kus tähtis on osalusmotivatsioon, mis tuleneb läbi kodanikele kaitsetahte tekitamise ja väiksem rõhk on sõjapidamisel.

Ajateenistust mõjutanud ühiskondlik neoliberalismi kasv on tõstnud individikesksust, kus rohkem väärtustatakse individuaalseid elu eesmärke ja iseseisvaid otsuseid (Truusa ja Kalves, 2018; Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2023b). Ülemaailmselt on viimase 60 aasta jooksul tõusnud inimeste materiaalne heaolu, ligipääs haridusele ja oodatav eluiga (Inglehart, Puranen ja Welzel, 2015). Ajateenistusse on kandunud üle vabatahtlik riigikaitse lähenemine, kus arvestatakse osalejate enda vajadustega ja tahetega, mis tekitab ajateenijatele head eeldused teenistusse astumiseks, mille loodetav tulemus on efektiivne osalemine (Jonsson jt, 2024). Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari (2023a; 2023b) kirjeldavad samuti nooremate generatsioonide tõusnud individuaalseid ja edumeelseid väärtusi, kus tähtis on ajateenija võimalus ajastada iseseisvalt teenistusse minemine ja planeerida see kooskõlas oma elu plaanidega. Lisaks pakub kaitseväge kasulike ja praktiliste oskuste omandamist, mis tõstab motivatsiooni teenistuses osaleda. Sellega tahetakse lisada ajateenistuse kohustusele juurde võimalusi, mis teevad osaluse inimesele kasulikumaks (Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2023a; Truusa ja Talves, 2018). Peale individuaalsete väärtuste kaasamise kaasaegses kaitseväes on hakatud rohkem tähelepanu pöörama soolisele aspektile. Sooneutraalsuse idee ajateenistuses soosib soovõrdsust, kuid ka laialdasema militaarse väljaõppega kodanike, kes saavad riigikaitstes aktiivselt kaasa töötada (Jonsson jt, 2024). Ajateenistuse liikumine tänapäeva maailma väärtuste poole on olnud vajalik, et kasvatada kaitsevækohustusega riikides ajateenijate motivatsiooni, osalust riigikaitstes ning tõsta kaitsetahet (Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2023b; Jonsson jt, 2024; Truusa ja Talves, 2018). Kõike seda on lähiajalooline kontekst tugevalt mõjutanud.

1.1.3 Ajateenistuse väärtused riigiti ja rahvus

Riikide käsitlustes esineb erinevusi, kuidas kaitsevækohustust kirjeldatakse. Eesti Kaitseväge kodulehekülj (2024a) lähtub praktilistest väärtustest, mida ajateenistus pakub ja rõhutab ajateenija eneseteostust, oskuste omandamist ja kaitseväge tulevikku. Lähenemine sarnaneb Jonsson jt (2024) välja toodud väärtustele, kus tähtsustatakse ajateenija enda tahet. Eesti ajateenistus on kohustuslik meestele vanuses 17 kuni 27 eluaastat ja militaarsest väljaõppest saavad vabastust mehed, kellel on tervislikud, moraalsed või usulised põhjused. Neile on ettenähtud asendusteenistus (Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2023a; Eesti kaitseväge kodulehekülj, 2024a). Kaitsevækohustuse eesmärk on tagada riiki sõjalise väljaõppe omandanud reservarmee, kes ohu korral on võimelised riiki kaitsma kuni NATO liitlased sekkuvad (Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2023b).

Olulised väärtused ajateenistuses on rahvuslik huvi ja kaitsetahe, mis on aluseks edukale riigikaitsele (Berglund, Kasearu ja Kivirähk, 2022). Selleks, et reservväelased tuleksid ohu korral riiki kaitsma on vajalik nende isiklik motivatsioon. Tahe riiki kaitsa nõuab eneseohverduslikku käitumist, mis põhineb rahvuslikul identiteedil/maailmavaatelisel perspektiivil ning see on seoses ühiskonna arengutasemega ja kaitsetahtega (Berglund, Kasearu ja Kivirähk, 2022; Inglehart, Puranen ja Welzel, 2015; Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2023a). Rahvusliku huvi idee on seista oma riigi ja rahvuse nimel. Ajateenistuses osalemine on kodakondsuse alusel, luues eelduse ajateenijate patriotismile kui riigiidentiteeti väärtusele (Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2023a). Kvamladze (2023) käsitleb ajateenistuses rahvuse väärtustamist kui alust, millele ajateenijate kaitsetahe tugineb. Rahvusliku identiteedi roll ajateenistuses näitlikustab, kuidas ajateenistusse tulijate arv on otseses seoses kaitsetahtega ning see väljendub riigikaitstes ja oma rahvuse väärtustamises (Cronberg, 2006; Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2023b; Kvamladze, 2023; Poutvaara ja Wagener, 2011).

Eesti ajateenistuse kontekstis on rahvuslik perspektiiv oluline suure vene keelt kõneleva vähemuse tõttu, kelle integreerimine Eesti ühiskonda on läbi aastate püsinud keeruline sotsiaalne teema (Berglund, Kasearu ja Kivirähk, 2022). Lõimumine on sõltuv keelelistel oskusel ning kuigi on aastate jooksul venekeelse rahvastiku eesti keele oskus tõusnud, siis on maailmavaatelised erinevused endiselt tugevad (Berglund, Kasearu ja Kivirähk, 2022). Enamasti on see selgitatav läbi tarbitud meedia, Venemaa mõju venekeelsele elanikkonnale ja keerulisus osaleda ühiskonna tegevuses (Greenglass jt, 2023; Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2023b). Berglund, Kasearu ja Kivirähk (2022) on leidnud, et keelelise oskuse olematus paneb ajateenija tundma kui kõrvalseisja, kellel selle tõttu puudub ka valmisoleks riiki kaitsta. Samuti tuuakse esile, et ajateenistuse kogemus mõjutab inimese kaitsetahet – need, kes pole ajateenistuses käinud hindavad, vaatamata keelelisest oskusest, madalamalt ajateenistuse vajalikkust ja vastupidi (Berglund, Kasearu ja Kivirähk, 2022). Ajateenistust saab Eesti kontekstis vaadelda kui sotsiaalse ühtluse tekitamist noormeeste seas, kus lisaks riigikaitsele oskustele kasvatatakse riigiidentiteeti ja rahvusliku väärtustamist kui ühendavat jõudu (Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2023a; Riisik, 2020). Lisaks aitab kaitseväes väljenduv riigi ja rahvuse väärtus lõimuda vene keelt rääkivaid eestlasi Eesti ühiskonda, mille kaudu luua laiemat riikliku kaitsetahet (Jonsson jt, 2024; Berglund, Kasearu ja Kivirähk, 2022). Samuti tähtsustavad Jonsson jt (2024) kaitsevækohustust kui laiemat tugipunkti rahvuslikele vähemustele ja immigrantidele, et põimuda paremini ühiskonda.

Kaitseväekohustuse läbiv temaatika on rahvuslik huvi, mille mõte on seista oma riigi eest rahvuse nimel. Ajateenistuses osalemine toimub kodakondsuse alusel ehk ühine ajateenijate väärtus põhineb patriotsimil ja riigiidentiteeti väärtustel (Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2023a). Kvamladze (2023) käsitleb ajateenistuses rahvuse tähtsustamist ja väärtustamist kui alust, millel ajateenijate kaitsetahe tugineb. Ajateenistus kui osa rahvuslikust identiteedist näitlikustab, kuidas ajateenistusse tulijate arv on otseses seoses kaitsetahtega (Cronberg, 2006; Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2023b). Seos ajateenistuse ja rahvusriigi vahel seisneb riigikaitstes ja oma rahva väärtustamise nimel (Kvamladze, 2023; Poutvaara ja Wagener, 2011). Rahvus ja ajateenistus loob kaitsetahte, kus lisaks riigipoolsele kohustusele on ajateenijatel kindlad väärtushinnangud, mis mõjutavad hoiakuid seoses ajateenistusega. Ajateenija vaatest seab kaitseväekohustuse inimesele kohustus riigi ees, lojaalsus, avalik ootus ja eneseteostus (Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2023a).

Eestile vastandudes, kirjeldab Venemaa Kaitseministeerium (i.a) oma riigi kaitseväekohustust kui mehe võimalust näidata, mida ta väärt on. Tuuakse esile, kuidas elu on kergem nendele, kes on ajateenistuse läbinud (leebemad vastuvõtutingimused ülikoolis, töövõimalused) ja rõhutatakse kaitseväes saadud distsipliini, mis muudab inimese “päris meheks”, kes on võimelised toime tulema valu ja raskustega (Venemaa Kaitseministeerium, i.a). Oluline on kodumaa nimel teenimine, mida võrdsustatakse inimese rahvuslike väärtustega ja patriotismiga (Gresh, 2011). Venemaa definitsiooni rõhutab maskuliinsust, sidudes kirjelduses militaarseid oskusi, patriotismi ja meheks olemist. Traditsiooniline sõjaväe keskkond on loomu poolest maskuliinse kultuuriga, väärtustades kangelaslikkust, julgust, ohvrimeelsust ja sõduriks saamist, kuid tänapäeval on enamuse Euroopa riikides taoline suhtumine vähenenud (Jonsson jt, 2024; Riisik, 2020). Näiteks vastanduvad sellele lähenemisele Skandinaavia riigid. Rootsi, Norra ja Taani on kehtestatud osalise kohustuslikkusega, sooneutraalne ajateenistuse, kus kaitseväekohustus kehtib, või hakkab kehtima, nii mees- kui naissoost kodanikele (Jonsson jt, 2024; Cronberg, 2006). Soomes on ajateenistus nagu Eestis alati eksisteerinud, sest pidev riigikaitse tagamine on olnud vajalik tulenevalt Soome pikast riigipiirist Venemaaga. Soome ajateenistuse käsitus lähtub kodanikuühiskonnast, kus rahvuslik kaitse on kogu ühiskonda puudutav teema ja ühtlasi kõige kulutõhusam viis riigikaitse tagamiseks (Soome ajateenistuse kodulehekülj, 2024).

Ühine joon kõikidel teoreetikutel ja riikidel on ajateenistuse kohustuslikkus – see põhimõte loob riigile reservväe, et julgeoleku ohu korral oleks militariseerimise garantii ja valmisolek riigikaitseks olemas (Poutvaara ja Wagner, 2011). Kaitseväekohustuse kehtestamine annab riigile

sõjaliselt teadlikud kodanikud, kes on vajadusel seadusega kohustatud riiki kaitsma, seistes selle territoriaalsuse ja autonoomsuse eest (Kvamladze, 2023). Kokkuvõtvalt on ajateenistus riigikaitse süsteem, mille eesmärk on ohu korral kindlustada riigikaitse läbi kodanike kohustusliku militaar väljaõppe.

1.1.4 Balti riikide suhtumine riigikaitse

20. sajandil oli ajateenistus kui kaitsevõimekuse tagamine Balti riikide tavapärase suhtumine riigikaitse. Iseseisvudes eksisteeris riikides ajateenistus ja see kandus välja kuni taasiseseisvumiseni kui peale Nõukogude Liidu lagunemist taas kehtestati (Eesti Kaitseväge kodulehekülg, 2024b). Siis taastus Balti riikide vajadus aktiivselt kaitsta oma territoriaalsust ja tugvdada oma iseseisvust. 1990ndatel oli taasiseseisvunud riikidel veel ebastabiilsed poliitilised seisundid ja ettevaatlikkus Venemaa suhtes, kuid üldine maailma hakkas Venemaad aina rohkem nägema kui võimaliku koostööpartnerit (Jakniunaite, 2016). Läänemaailmal kasvas lootus Venemaa arengus ja hakati kaotama vaenalse kuvandit, eeldusega, et toimub areng demokraatliku ja avatud riigikorra poole (Andžāns ja Veebel, 2017; Cronberg, 2006). Külma sõja lõppedes seati ajateenistuse vajadus küsimärgi alla, mille põhiline põhjus oli muutuv poliitiline kliima (Kvamladze, 2023; Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2023b; Andžāns ja Veebel, 2017; Poutvaara ja Wagener, 2011; Asal, Conrad ja Toronto, 2015). Julgeolekuolukord maailmas stabiliseerus ja vajadus sõjaliseks valmisolekuks kaotas oma aktuaalsuse (Poutvaara ja Wagener, 2011). Riigid hakkasid tagama oma julgeolekut läbi alternatiivsete meetmete ehk läbi heidutus (*deterrence*) mudelite (Andžāns ja Veebel, 2017). Võimsamatel riikidel on see tuumapommi olemasolu ja väiksematele kaitseleitudesse kuulumine. Eesti, Läti ja Leedu jaoks on NATO julgeolekugarantii, mis hoiab Venemaad Balti riikide territooriumist eemale ja on eemaldanud nad Venemaa silmapiirilt, nagu on juhtunud Gruusia ja Ukrainaga (Andžāns ja Veebel, 2017).

NATO liikmelisus omas mõju ka riikide kaitseväge korradele. Mõlemad, Läti ja Leedu, kaotasid 2007ndast aastat ajateenistuse kohustuse ja keskendusid vabatahtlikule professionaalsele kaitsevägele (Jakštaitė ja Česnakas, 2015). Otsus oli seotud julgeolekuohu tajuga, mis oli sellel ajal vähenemas, millesse panustas NATO liikmelisus ja demokraatlik riigikord (Asal, Conrad ja Toronto, 2015). Ida-Euroopa, sh Balti riikide, riigikaitse on tugevalt sõltuvuses Venemaa käitumisest oma naaberriikidega ning see on lähiajal tõstnud ohutaju, mis Vene-Ukraina konfliktiga aktiveerus (Kuczyńska-Zonik ja Sierzputowska, 2023; Viljaste ja Ermus, 2022). Venemaa ükskõikne ja õigusvastane suhtumine Ukraina suveräänsuse vastu, tõukas 2015. aastal Leedu taaskehtestama kaitsevägekohustuse (Jakštaitė ja Česnakas, 2015). See oli reaktsiooniks

sellele kui Venemaa annekteeris Krimmi Poolsaare ja tekitas Ida-Euroopa suurima rahu murdmise, mis alates külma sõja lõpust 2014. aastani aset oli võtnud (Prokop, 2023). Läti taaskindlustas oma riigikaitset kaitseväekohustusega 2024. aastal, peale Venemaa täiemahulist sissetungi Ukrainasse 2022. aasta veebruaris (Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2023b; Eesti Rahvusringhääling, 2023). Venemaa Lääne-Euroopa naaberriikide suhtumine riigikaitsele näitlikustab, et geopoliitiline paiknemine ja ajaloolised läbielamised on seoses ajateenistusega (Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2023b).

2022. aasta veebruarist on suhtumine ajateenistusse kui riigikaitse süsteemi aktuaalsemaks ja olulisemaks teemaks muutunud. See kajastub avaliku arvamuse uuringus ja selle kaudu saab kaardistada ajateenistusse suhtumist. 2023. aastal läbiviidud avaliku arvamuse uuring riigikaitsest kirjeldab, et üldine suhtumine kaitseväge tegevustesse on Eesti elanike seas positiivne ning hinnangud riigikaitsele on head, sh suhtumine reservteenistusse on laialt positiivne (Eesti Uuringukeskus, 2023). Kaitseministeeriumi uuring ilmestab (2023), et ajateenistust peavad vajalikuks 87% Eesti elanikest. Vaadeldes ainult noormeeste suhtumist on vanusegrupis 20 kuni 29 hinnang selle vajadusele kõige madalam 31% juures. Noormeeste vanusegrupis 15 kuni 19 hindavad ajateenistust vajalikuks 48% (Eesti Uuringukeskus, 2023). Kõikide vastajate raames on 15 kuni 19 vanuseklassis suhtumine ajateenistusest kõrvalehoidmisse kõige enam mõistvalt, kus väike osakaal kiidab seda ka heaks. Kokku suhtuvad teenistusest kõrvalehoidmisse pigem positiivselt 15 kuni 19 vanuses 60% ja 20 kuni 29 vanuses 57% elanikest (Eesti Uuringukeskus, 2023). 15 kuni 29 vanuses inimeste ajateenistuse suhtumisele on oluline tähelepanu pöörata, sest tegu on vanuserühmaga, kus enamus noormehed saavad kutse osaleda ajateenistuses, mistõttu on oluline täheldada nende suhtumist. Truusa ja Talves uurivad oma 2018. aasta uuringus ajateenijate suhtumist teenistusse ja toovad välja, et ajateenistusest arvamust mõjutab enim keskkonna muutus, mitteteadmise hirm ja ajaline kontekst. Truusa ja Talves (2018) kirjeldavad, et teenistusse minejad näevad seda kui kõrvalepõiget või katkestust enda tavaelust, mis kaugendab inimest ühiskonnast, lähedaste suhetest ja karjäärist ning põhjustab identiteedi kaotamist (Truusa ja Talves, 2018). Avaliku arvamuse ja Truusa ja Talvese uuringuid sidudes võib väita, et ajateenijad, käsitlevad seda rohkem kui kohustuslikku häiret nende ellu ning iseseisvalt ei tähtsustata teenistuse riigikaitselisi eesmärgi ja rahvuslike moraale.

1.2 Ukraina julgeolek ja selle mõju indiviidi ohutajule

1.2.1 Ukraina muutumine ajas ja suhted Venemaaga

Eesti ja Ukraina ajaloos on palju ühiseid kogemusi, mis väljenduvad mõlema riigi kannatustes Venemaa okupatsiooni all, jõudes taasiseseisvumiseni välja ning edasi on riigid liikunud erinevat teed pidi (Smith, 2001; Kuczyńska-Zonik ja Sierzputowska, 2023). Ühised okupatsiooni ja allasurumise kogemused panevad riike ja rahvast väärtustama oma ja ka teiste territooriumeid, keelt ja iseseisvust ning väljendama solidaarsust üksteise vastu (Kuczyńska-Zonik ja Sierzputowska, 2023; Jakniunaite, 2016). Eesti on kindlustanud peale 1990-ndaid aastaid oma iseseisvuse ja turvalisuse integreerides Euroopaga (Smith, 2001; Jakniunaite, 2016). See tähendas sügavat suhete loomist Lääne-Euroopaga, võõrandades ennast Venemaast ning liitudes Euroopa Liidu ja NATOga (Smith, 2001; Jakniunaite, 2016). Ukraina puhul on taasiseseisvumisest saadik venemeelsed mõjud tugevamini riigi ühiskonnas püsima jäänud ja Ukraina on Venemaa huviorbiiti püsima (Prokop, 2023). Vene mõju takistas Ukraina integreerimist Euroopaga ja iseseisva julgeoleku ja majanduslike tagatiste loomist, mistõttu jäi Ukraina Venemaa imperialistliku suhtumises ohtlikusse positsiooni. Peale 2022. aasta 24. veebruari tekkis terves Euroopas, kuid eriti Ida-Euroopas, ebastabiilne julgeolekuolukord (Kuczyńska-Zonik ja Sierzputowska, 2023). Venemaa naaberriigid hakkasid vaatama üle julgeoleku- ja riigikaitse strateegiaid, eesmärgiga kindlustada oma riigi turvalisust.

Teise maailmasõja järgselt Nõukogude Liidu poolt okupeeritud riikide areng on taasiseseisvumisest saadik erinenud. Palju on sõltunud kui omaks on riik võtnud demokraatlikud väärtused, õigusriigi seadused ja võimude lahususe printsiipi kehtestanud, et korrupsiooni vastu võidelda (Smith, 2001). Korrupsioon on põhiline probleem, mis takistab riigi arengut ja raskendab selle identiteedi kujunemist, sellest hoidumine nõuab suhtlust valitsuse ja rahva tahte vahel (Musliu ja Burlyuk, 2019). Ukraina taasiseseisvumine tõi ebastabiilse seisundi riiki. Peale külma sõja lõppu pärandus Ukrainale tuumariigi staatus, mille riik julgeolekutagatise nimel 1994 Budapesti memorandumiga üles ütles (Prokop, 2023). Leping lõi aluse neutraalsele Ukrainale, mis väljendus julgeoleku kokkulepetega mitte liitumisega ning eesmärgiga kehtestada rahumeelne ja iseseisev positsioon (Prokop, 2023). Neutraalse riigi idee kadus paari aastaga, kui leiti, et see pole kestav Ukraina julgeoleku jaoks, olles liigselt idealistlik ja pikas perspektiivis keeruline ellu viia (Prokop, 2023). Ukrainal on tsentraalne geograafiline asukoht, mis asetseb Venemaa ja Euroopa vahel – Venemaa kui endine okupeerija imperialistlike võtetega ja Euroopa Liit, kes pole võtnud Ukrainat omaks (Musliu ja Burlyuk, 2019). Kahe suure osapoole vahel

paiknedes pidi Ukraina oma heaolu tagamiseks tegema koostööd mõlema poolega. Venemaalt nafta ja maagaasi näol kasu saamine ja Euro-Atlantilise poolega suhete loomine (Prokop, 2023). Koostöö loomine oli Ukraina kasvu jaoks strateegiline, kuid hoidis riiki sõltuvuses teisest, mille tagajärjel tekkis Ukrainas venemeelne poliitika (Prokop, 2023). See väljendus korrumppeerunud võimuse, kus ebademokraatlikud valimised resulteerusid mitte ausalt valitud riigijuhis, kes keskendus Euraasia integreerimisele. Samuti kaasas Venemaad Ukraina korraldusse, eesmärgiga hoida vene võimu ja vastanduda Euroopa võimule (Prokop, 2023; Kuzio, 2018).

Tekkis laiem rahva tahte ja valitsuse tegevuse lahknemine, kus elanikud protestisid venemeelsete poliitikate vastu ja Euroopa Liidu poliitikate poolt. Sellest sai alguse *Euromaidan* protest, mis seisis Euroopa Liidu suhete ja inimõiguste eest ning ühtlasi Vene režiimi vastu (Musliu ja Burlyuk, 2019). Kõik eelnev andis tõe *Revolution of Dignity*, mida kutsutakse 2014. aasta Ukraina revolutsiooniks, millega näidati vastumeelsust riigikorra ja riigipea vastu. Tagajärjel toimus presidendi tagandamine, mida Venemaa nägi kui võimu kaotamist Ukraina valitsuse üle (Prokop, 2023). 2014. aasta veebruaris toimus Krimmi poolsaare annekteerimine (Prokop, 2023; Katchanovski, 2016).

2014. aastast on Ukraina riigi vastasseis venemeelsele valitsusele olnud tugevam kui varem (Musliu ja Burlyuk, 2019). Ukraina hakkas otsima väljapääsu Euraasiast Euroopasse, et liikuda Euroopaga integreerumise poole (Musliu ja Burlyuk, 2019; Kuzio, 2018). Loodi uus rahvuslik julgeolekustrateegia, kus kõige suurem oht Ukrainale on Venemaa (Prokop, 2023). Fookus oli Euroopa koostööl ja militaar- ja kübermaailma kaitsel (Prokop, 2023). Peamine riigisisene probleem seoses julgeolekuga oli riigi territoriaalne ebahülgus (Prokop, 2023). Ukraina jagunes Lääne-Ukraina ehk Euroopa pooldajad ja Ida-Ukraina ehk venemeelsed (Prokop, 2023). Musliu ja Burlyuk (2019) analüüsivad oma artiklis taolist Ukraina territoriaalset jagunemist ja jõuavad järeldusele, et selline suhtumine on välja kujunenud ainult lähtudes suurriikide võimust, mis on Ukrainat pikalt mõjutanud ja suunanud (Kuczyńska-Zonik ja Sierzputowska, 2023). Arvestades Ukraina ajalugu on suurtest riikidest lähtumine loogiline areng kuid Musliu ja Burlyuk (2019) esitavad nelja narratiivi, millest lähtudes Ukrainat saab vaadelda: 1) Ukraina kui Lääne ja Ida vaheline siirdepunkt; 2) Ukraina kui (mitte)Venemaa; 3) Ukraina kui (mitte)Euroopa; 4) Ukraina kui Ukraina. Keskendudes siinkohal viimasele lähenemisele võib sõnastada, et Ukraina eesmärk on vähendada vene mõju, tehes seda läbi Euroopa identifitseerimise, et selle kaudu toetada oma iseseisva riigi ülesehitamist ja toimimist.

1.2.2 Indiviidi ohutaju ja ajateenijate hoiakud

Julgeolekulukord Ukrainas avaldab mõju kogu Euroopa inimestele, sh Eesti elanikele. Mõlemad riigid on läbi elanud sarnaseid olukordi seoses Venemaaga (Nõukogude Liidu okupatsioon, suure venekeelse vähemusega toime tulemine, naaberriik Venemaale, taasiseseisvudes venemeelsed mõjutused), kuid Eestil on taasiseseisvunud riigina olnud suuremat edu venemeelse võimu kätest ära suunduda, keskendudes oma rahvuse arengule ja Lääne-Euroopa lõimumisele (Smith, 2001; Kuczyńska-Zonik ja Sierzputowska, 2023). Suurimad sammud olid 2004. aastal NATO ja Euroopa Liiduga ühinemine, mis tagas Eesti riigi jaoks Euroopa koostöö ja liitlased. Tulenevalt Eesti ja Ukraina sarnastest ajaloolistest kogemustest, mõistavad Eesti riik ja valitsus tugevalt hukka Venemaa täiemahulise sissetungi Ukrainasse ning on esikohal Ukraina toetamisega, kaitseressursside poolest kui poliitiliselt (Kuczyńska-Zonik ja Sierzputowska, 2023). Samuti seisab Eesti Ukraina Euroopa Liidu liikmelisuse eest, et edendada Ukraina integratsiooni Euroopasse (Kuczyńska-Zonik ja Sierzputowska, 2023).

Sõjaga on tõusnud ohutaju relevantsus ühiskonnas, mida Venemaa täiemahuline sissetung Ukrainasse muutis (Eesti Uuringukeskus, 2023; Kuczyńska-Zonik ja Sierzputowska, 2023). Üks ohutaju põhjustaja on lai meediakäsitlus sõjast, mille kaudu suur osa rahvast puutub kokku (sotsiaal)meedia teel sõja informatsiooniga ja visuaalidega (Greenglass jt, 2024). Sõja kaadrid levivad erinevates kanalites, kus inimesed on pidevalt avalikustatud vägivaldsele ja õudsale sisule (Greenglass jt, 2024). Lisaks sõjakale meediasisule tajuvad elanikud ohutaju ka riigi käitumises. Valitsus on tõstnud kaitsekulutusi, arendanud julgeoleku strateegiaid ja suurenenud on NATO vägede kohalolu Eesti piiril, eesmärgiga kindlustada riigikaitset (Eesti julgeolekupoliitika alused, i.a). Inimeste sagedane kokkupuude sõjaga meedia vahendusel ja riigi tegevus, kasvatab rahva seas psühholoogilist rahutust väljendudes ärevuses, muretsemises ja stressis (Greenglass jt, 2024). Venemaa sõda on samuti muutnud tuumasõja ohu taas relevantseks, mis peegeldub ka tuumasõja tõenäosuse hinnangu tõusus (Greenglass jt, 2024; Eesti Uuringukeskus, 2023).

Sõja ärevus tekitab inimestes eksistentsiaalset hirmu (Greenglass jt, 2024; Pyszczynski ja Kesebir, 2011; Viljaste ja Ermus, 2022). Eksistentsiaalse hirmu käsitletakse läbi terrori juhtimise teooria (*terror management theory*), kus keskne põhjus eksistentsiaalseks ärevuseks on surma vältimatuse põhimõte (*inevitable mortality*), mis aitab toime tulla reaalsuse kontseptsiooniga (Pyszczynski ja Kesebir, 2011; Caspi-Berkowitz jt, 2019). Pyszczynski ja Kesebir (2011) kirjeldavad surma vältimatuse idee toimetulekumehhanisme ning jagavad need kolmeks:

maailmavaade, enesehinnangu saavutamine ja lähedaste suhete toetamine. Need funktsioneerivad, et hoida eemale eksistentsiaalset hirmu ja kaitsta inimest surma ärevuse eest (Pyszczynski ja Kesebir, 2011; Caspi-Berkowitz jt, 2019).

Käesoleva töö kontekstis on olulisim kultuuriline arusaam maailmast ehk maailmavaade. Kui tuntakse ohtu oma maailmavaatele, näiteks riiki sissetungi oht või sõda naaberriigis, kasvab psühholoogiline rahutus nagu ärevus ja surmamõtted (Pyszczynski ja Kesebir, 2011; Caspi-Berkowitz jt, 2019). Caspi-Berkowitz jt (2019) rõhutab, et maailmavaade annab inimestele põhimõtted, mille kaudu end identifitseerida ja olla osa millestki suuremast ning nende nimel on inimene nõus end ohverdama. Greenglass jt (2023) on leidnud, et sõja nägemine kutsub ärevust esile rohkem naiste kui meeste seas ning vähim ärevust on inimestel, kellel on kõrge enesetõhusus ehk tulevad ootamatute sündmustega kergemini toime. Enesehinnangu saavutamine kui eksistentsiaalse hirmu eemale hoidmine on vajalik inimestele, et leida endale väärtus vastavas keskkonnas (Greenberg, Pyszczynski ja Solomon, 1986; Parmak ja Tyfa, 2023). Näiteks varasemas peatükis on välja toodud, et oluline on ajateenistusest saadav indiviidi tasandi väärtus, näiteks võimalusterohkus, praktiliste oskuste omandamine ja iseseisev elu planeerimine. See annab ajateenijale isiklikult väärtusliku tunde, samal ajal olles ja tundes end kasulikuna ühiskonna kontekstis (Parmak ja Tyfa, 2023; Greenberg, Pyszczynski ja Solomon, 1986). Ajateenijate enesehinnang hõlmab ka kangelaslikkust, milles väljendub isiklik väärtus riskida oma eluga suurema eesmärgi nimel, mis konfliktis on riigikaitse (Caspi-Berkowitz jt, 2019). Kõik eelnev on toetav hea enesehinnangu ja positiivsete ajateenistuse hoiakute saavutamisel (Parmak ja Tyfa, 2023). Ajateenijate hoiakute muutus on seoses ka üldsuse arvamusega ja negatiivsete kogemustega, kus selle kaudu tahetakse kaitsta oma enesehinnangut või nähakse negatiivseid tagajärgi oma tegevustel, mille tulemusel hoiakud muutuvad (Greenberg, Pyszczynski ja Solomon, 1986). Parmak ja Tyfa (2023) tähtsustavad individuaalseid ajateenistusekogemusi, et tagada nende kaudu ajateenijate hoiakuid seoses edaspidise osalusega reservvões.

1.3 Kaitsetahe ja selle defineerimine

1.3.1 Kaitsetahte aktuaalsus

Kaitseväekohustuse ja ühiskondliku ohutaju kõrval on samuti tõusnud avalikkuse kaitsetahe (Eesti Uuringukesku, 2023). Kaitsetahte aktuaalsus ja olulisus on Eestis peale 2022. aasta veebruari tõusnud, selle tõttu pidas Kaitseväe Akadeemia konverentsi nimega „Kaitsetahe

2022”, mis käsitles kogu ühiskonna osalemist riigikaitstes, tuues esile kaitsetahte konseptsiooni tähtsust Eesti rahva jaoks (Kaitseväe Akadeemia, i.a.a; Viljaste ja Ermus, 2022). Avaliku arvamuse uuring riigikaitsest (2023) kinnitab kaitsetahte kasvu Eesti ühiskonnas. Seal hinnatakse kaitsetahtet läbi nelja aspekti: julgeolekutagatis; rünnaku korral relvastatud vastupanu vajadus; valmisolek osaleda kaitsetegevuses; kaitsevõime. Avalik arvamus hindab 2023. aastal kaitsetahtet kui kolmanda tähtsusega julgeolekutagatist ehk 27% hindab seda julgeolekutagatiseks. See hinnang on võrreldes 2022. ja 2021. aastaga natukene tõusnud, kuid aastast 2019. on kaitsetahte kui julgeolekutagatise hinnang langenud 38% pealt. Lisaks käsitletakse julgeolekutagatisena ka ajateenistust, mis langeb arvamuse poolest viiendale kohale ehk 21% elanikest peab seda tagatiseks. Uuringu (2023) kaitsetahte peatükis on sisuliselt kõik hinnangud tõusnud paremuse poole: relvastatud vastupanu osutamine on tõusnud 83% peale; eestlaste seas on valmisolek osaleda kaitsetegevuses $\frac{2}{3}$ ja muu rahvuse seas ligi 50%; kaitsevõime hinnang on enne 2022. aastat olnud stabiilne, kuid pärast tõusnud.

Keskendudes täpsemalt ajateenistuse eas meeste peale, ilmneb avaliku arvamuse uuringus (2023) tulemus, et kahekümnendates eluaastates noorte seas on kaitsetahte 2022. aastaga võrreldes märkimisväärselt vähenenud 22% pealt 12% peale. Vaadeldes, ainult meeste lõikes, kallaletungi korral kaitsetegevuses osalemise valmisolekut on Eesti kodakondsusega meestest valmis osalema 74%, kus suurim osakaal on 87%, mis esineb 50+ vanuses meeste seas. See on 30% suurem 15 kuni 34 vanuseliste meeste arvamusel. Avaliku arvamuse (2023) põhjal on sõjalise kallaletungi korral 11% elanikest valmis osalema sõjalises kaitsetegevuses, 54% mittesõjalises tegevuses või abistavalt sõjalises tegevuses ning 26% ei osaleks kaitsetegevuses.

1.3.2 Kaitsetahte kontseptsioon

Teoreetiline käsitus kaitsetahtest on mitmekesine. Viljaste ja Ermus (2022) loovad kaitsetahte kontekstiks positiivse suhtumise riigikaitse, mille alusel kujundada ajateenijate, reservväelaste ja ühiskonnas lähenemist sõjalisse riigikaitse. Minevikus väljendub kaitsetahte vanemate sõjandusteoreetikute põhimõtetes. Sun-zi on sõnastanud viis objektiivset tingimust sõjaliseks planeerimiseks, millest kaitsetahtena saab käsitleda mõistet 'kulg' (Riisik, 2020; Läänemets, 2012). Läänemets (2012:93) tõlgib esimest tingimust 'kulg' nii: „*see seab rahva ülematega ühele meelele, nii et ta on valmis koos nendega surema, on valmis koos nendega elama, pelgamata ohte.*” Idee on tahtes kaitsta oma riiki, eneseohverdusliku ja kartmatu suhtumise alusel, kus rahvas ja valitsus tegutsevad ühise eesmärgi nimel. Carl von Clausewitz käsitleb kaitsetahtet kõige lähemalt läbi vastase tahte põhimõtte, mis kirjeldab, kuidas sõda käib nii kaua

edasi kuni vastasel osapoolel jagub vastupanu ehk kaitsetahet (Riisik, 2020). Cronberg (2006) võtab kaitsetahte defineerimise juurde võitlustahte mõiste, kus kaitsetahe on individuaalne mõtteviis ja võitlustahe grupiviisiline suhtumine. Kaitsetahte fookus on defensiiv tegevusel ja riigikaitset toetav versus võitlustahe on ühine seisak vägivalla ohtude vastu (Cronberg, 2006). Inglehart, Puranen ja Welzel (2015) sarnanevad oma lähenemisega eelnevale, liginedes kaitsetahtele läbi ühiskondlike moraalsete väärtuste, võrreldes erinevaid sotsiaalseid kontekste. Võrdlus tekib materialistlike (majanduslik ja füüsiline turvalisus) ja postmaterialistlike (valikuvabadus ja maailmarahu) väärtustega riikide vahel, kus ühtedel on kõrgem võitlustahe ja teistel kõrgem kaitsetahe (Inglehart, Puranen ja Welzel, 2015). Siin käsitluses on võitlustahe riigi sõjaline ründamine ja kaitsetahe riigi eest välja astumine juhul kui rünnatakse oma riiki (Inglehart, Puranen ja Welzel, 2015; Cronberg, 2006). Venemaa sõja kontekstis on Ukrainat toetavad riigid solidaarsust ja tuge avaldanud Ukrainale, kuid otsest sõjalist sekkumist ükski riik pole teinud (Inglehart, Puranen ja Welzel, 2015). Viljaste ja Ermus (2022) seovad kaitsetahte mõiste alla kokku võitlustahte ja võitlusvõime, mis mõlemad on vajalikud, et panustada kaitsetahtesse. Nii on kaitsetahe see, mille toel võideldakse ja ollakse valmis panustama riigi kaitseks, mis põhineb moraalsel hoiakul vastupanu osutamiseks ja selle edukas tegevuses (Viljaste ja Ermus, 2022).

Laiemas kontekstis võib kaitsetahet vaadelda üksikisiku või ühiskonna vaatevinklist. Indiviidi tasandil on olulisel kohal inimese hinnangud ja sotsiaaldemograafilised tunnused. Andžāns ja Sprūds (2020a) leiavad, et olulisemad indiviidi põhimõtted on rahvuslik uhkus ja usaldus riigi kaitsejõududesse, mille kõrge tase resulteerub elaniku kõrge kaitsetahte näol (Riisik, 2020; Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2023b). Mõju võib avaldada ka inimese vanus, sugu, haridustase ja rahvus (Riisik, 2020). Makrotasandil on kaitsetahe sõltuv ajaloolistest kogemusest, ühiskonna moderniseerumisest ja demokraatia arengust (Andžāns ja Sprūds, 2020a; Riisik, 2020; Inglehart, Puranen ja Welzel, 2015). Eestis on ajalooline kogemus ja geograafiline paiknemine Venemaa kõrval põhjus, miks Ukrainas alustatud sõda tõstis avalikkuse kaitsetahet ja ohutaju (Andžāns ja Sprūds, 2020b; Bove, Di Leo ja Giani, 2024; Jonsson jt, 2024). Ühiskonna arengutase on Eestis peale taasiseseisvumist kiiresti tõusnud ja inimeste elu võimalused on kasvanud, mis sarnaselt avaldab mõju ühiskonna ja indiviidi suhtumisse kaitsetahtesse. Demokraatia areng annab indiviididele laia valikuvabaduse enda elu otsuste üle ning see võib põhjustada väiksemat kaitsetahet (Andžāns ja Sprūds, 2020b; Inglehart, Puranen ja Welzel, 2015). Laiemad elu võimalused on märk arenenud riigist ja see põhjustab kõrgemaid ootusi elult, mis ühtlasi

tähendab väiksemat tahet riskida oma eluga ja samuti võib resulteeruda madalas kaitsetahtes (Andžāns ja Sprūds, 2020a).

Oluline eristus kaitsetahte käsitles on kaitsetahte kui ajateenistusse minemise põhjus või ajateenistus kui kaitsetahte kasvatav kogemus. Jonsson jt (2024) seavad küsimuse, kas ajateenistus on kõrge kaitsetahte põhjus või on see ajateenistuse alus. Cronberg (2006) väljendab, et ajateenistusse minejate arv on pidev näitaja, kuidas on kaitsetahte riigis hoitud või milline on riigi kaitsetahte seis. Varasemalt käsitletud ajalooline kogemus on alus ajateenistuse kehtestamiseks riigis, kuid tähtis on ka sealt tulenev kaitsetahte, mis tagab ajateenistuse efektiivsuse (Jonsson jt, 2024). Kompleksuuringu aruanne (2024) rõhutab, et Eestis on julgeolekuohu korral riigikaitse tuginev kaitseväge ja reservväelaste oma vahelisel koostööl, mis eeldab reservväelaste tahet riigikaitse ülesandeid täita. Nii sõnastab aruanne, et kaitsetahte on „(---) laiapindse riigikaitse strateegia üks toimimise aluseid ja riikliku julgeoleku tagamise vahendeid” (Silm, 2024:44). Tsiviilkaitsevõime ja elanikkonna kaitsetahte tagavad Eesti Kaitseväge funktsionaalsuse ehk selle põhjal on riikide jaoks oluline, et reservväes ja ajateenistuses olevad inimesed tunneksid tahet riiki kaitsta, mitte ainult riigi seatud kohustusest, vaid isikliku motivatsiooni printsiibil, kuna sellele põhineb edukas kaitsetahte (Silm, 2024; Kvamladze, 2023; Berglund, Kasearu ja Kivirähk, 2022; Viljaste ja Ermus, 2022).

2. PROBLEEMIPÜSTITUS JA UURIMISKÜSIMUSED

Julgeolekuolukord on Euroopas alates 2022. aasta Venemaa täiemahulisest sissetungist Ukrainasse drastiliselt muutunud. Eesti kui riik, kellel on Ukrainaga sarnane ajalugu, mõistab Venemaa agressiooni ohtusid ja on tugevalt Ukrainat toetaval positsioonil (Smith, 2001; Kuczyńska-Zonik ja Sierzputowska, 2023; Jakniunaite, 2016). Sõda Ukrainas on tekitanud Euroopa riikides suure julgeoleku reformide laine, kus vaadatakse üle riiklike julgeolekustrateegiaid ja liitlasi (Eesti julgeolekupoliitika alused, i.a). Eestis on tõstetud kaitsekulutuste tingimus 3% SKT-st juurde ja riigi poliitikates on laiemalt eestimeelsust nõutud, näiteks Venemaa meediakanalite sulgemine ja riigikaitseõpetuse kohustuslikuks muutmine (Kaitseministeeriumi kodulehekülj, 2024).

Eesti riigikaitse põhineb reservväel ja NATO liikmelisusel (Eesti julgeolekupoliitika alused, i.a; Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2023a). Kaitseväekohustus on see, mille kaudu Eestil on võimalik kindlustada rahvuse väärtuse ja territoriaalse kaitsevõime (Berglund, Kasearu ja Kivirähk, 2022; Kvamladze, 2023; Bove, Di Leo ja Giani, 2024; Jonsson jt, 2024). Ajateenistus tagab, et riigil on olemas kodanikud, kes omavad militaarset väljaõpet ja teatud määral kaitsetahet, et Eesti riigi eest seista (Silm, 2024; Berglund, Kasearu ja Kivirähk, 2022; Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2023b). Lisaks füüsilisele ettevalmistusele on kaitseväekohustuse juures oluline ajateenijate hoiakud, kuidas riigikaitsele suhtutakse. Kui kodanikul pole tahtmist oma riiki kaitsta, siis on konfliktis osalemine raskendatud (Silm, 2024; Viljaste ja Ermus, 2022; Inglehart, Puranen ja Welzel, 2015). Ajateenijate hoiakud annavad ülevaate, milline on riigi iseseisva kaitsevõime mõtteviis ning näitab viimaste aastate julgeolekuolukorra muutuse arengut (Pyszczynski ja Kesebir, 2011; Caspi-Berkowitz jt, 2019; Greenglass jt, 2023). Tulenevalt lähiaastate kaitsevajaduse ja ohutaju tõusust, eriti Ida-Euroopas ja Balti riikides, on ka elanikkonna kaitsetahe tõusnud (Eesti Uuringukeskus, 2023). Avaliku arvamuse uuring (2023) kinnitab, et toetus rünnakule relvastatud vastupanuga on alates 2022. aastast tõusnud ja samamoodi kaitsetegevuses osalemiseks valmisolek. Tähtis on uurida, millised on ajateenijate riigikaitsele hoiakud tänapäeva julgeoleku kontekstis.

Venemaa sõda Ukrainas on Eesti ühiskonnas aktuaalne teema ning ajateenijad, kui reservväe osa, on alus riigikaitse tagamiseks. Ajateenijate hoiakud annavad ülevaate, milline on kaitseväekohustusega inimese suhtumine Eesti riigikaitsele, kuidas hinnatakse teenistuse

vajadust ja kaitsetahet. Muutunud julgeolekuolukord loob tähtsa konteksti, kus saab uurida, milline on sõjaeelne ja -järgne olukord. Külma sõja lõpp seadis ajateenistuse vajaduse küsimärgi alla, kuid Venemaa tegevuse taustal on see aasta kaupa muutunud (Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2023b). Bakalaaurusetöö eesmärk on selgitada välja ajateenijate riigikaitseliste hoiakute muutus enne ja pärast täiemahulise sõja algust Ukrainas. Järgnevalt sõnastan bakalaureusetöö uurimisküsimused:

1. Kuivõrd on ajateenijate riigikaitseliste hoiakud muutunud pärast Venemaa täiemahulise sõja algust Ukrainas?
2. Kuivõrd on hoiakute muutus varieerub ajateenijate sotsiaaldemograafilise tausta lõikes?
3. Kuivõrd on kaitsetahe seotud ohutajuga ja kas seos varieerub enne ja pärast Ukrainas toimuva sõja algust?

3. METOODIKA

3.1 Andmed

Käesolev töö käsitleb Ajateenijate Kompleksuuringu andmeid. Andmeid kogutakse Riigikaitse Inimvara Kompleksuuringu raames, mida korraldavad Kaitseväe Akadeemia ja Tartu Ülikool (Tartu Ülikool, 2022). Eesmärk on kaardistada ajateenijate arvamusi ja hoiakuid, et viia läbi kohaseid otsuseid teenistuse juhtimises ja korralduses (Kaitseväe Akadeemia, i.a.b). Andmed kogutakse läbi ankeetküsitluste, millele vastavad ajateenijad kahel korral, esimest korda esimese teenistuse kuu jooksul ja teisel korral teenistuse lõpus ehk järgitakse longituuduuringu printsiipi, uurides indiviide kindlatel ajaperioodidel (Tartu Ülikool, 2022; Tooding, 2015). Küsimustik on anonüümne ja seal osalevad kõik nõusoleku andnud ajateenijad. Tegu on kõikse valimiga, kus uuritakse kõiki ajateenistuses osalejaid kuid vabatahtlikuse eeldusel. Uuringu kordusmõõtmise meetodi kaudu saab uurida osalejate hoiakute arengut ja muutust, vaadeldes töö eesmärgist lähtudes riigikaitse hoiakute muutust enne ja pärast 2022. aastal alanud sõda Ukrainas (Tooding, 2015).

Kasutuses on ajateenijate andmeid aastatest 2020-2021, 2021-2022 ja 2022-2023 ehk viienda, kuuenda ja seitsmenda küsitluslaine andmed. Analüüsis käsitletakse ajateenijate andmeid osaluse esimesest etapist aastatel 2020, 2021 ja 2022 ning osaluse teisest etappi aastatel 2022 ja 2023. Osalus etappide uurimine on lähtuvalt sellest, milline oli ajateenijate suhtumine riigikaitse ajateenistusse minnes ja enne Venemaa sõda ning milline pärast sõja algust. Samuti kuivõrd hoiakud muutusid ajateenijatel, kes osalesid ajateenistuses ajaperioodil kui sõda algas.

Tabel 1. Kirjeldav statistika aastate ja uuritavate osalusetappide lõikes

	2020/21 (1.etapp)	2021/22 (1.etapp)	2021/22 (2.etapp)	2022/23 (1.etapp)	2022/23 (2.etapp)
Vastanute arv	3252	3027	2493	3075	2712
Ajateenijate arv	3505	3157	3157	3294	3294
Keskmine vanus	19,84	19,72	19,7	19,56	19,56
Vastamismäär (%)	92,8	95,9	79	93,4	82,3

Aastatel 2020 kuni 2023 osales kompleksuuringu küsitluses, vähemalt ühel korral, 9956 ajateenijat, kellest 74,4% osales mõlemal küsitlusetapil ja 25,6% osales ainult ühel etapil. Suur enamus ajateenijaid osales esimesel etapil ja ainult 6% ei osalenud. Teisel küsitlus etapil tõuseb mitteosalus 20,2% peale. Analüüsis ei ole arvestatud puuduvate väärtustega ehk vastust mitte andnud andmed on analüüsist välja jäetud.

3.2 Tunnused

Ajateenijate Kompleksuuringu muutujad, mida on töö raames analüüsitud, on valitud lähtudes uurimisküsimustest ja eesmärgist. Tunnused jagunevad sotsiaaldemograafilised tunnused (3) ja riigikaitse tunnused (10). Riigikaitse tunnused jagunevad lähtuvalt tunnuse sisust kaitsetahte (5) ja ohutaju (5) tunnusteks. Kõik tunnused, mida on küsitud mõlemas uuringu osaluse etapis on kaasatud mõlema küsitluskorra puhul. Analüüsi eesmärgil on tunnuseid ümberkodeeritud ning kategooriatest on välja arvatud 'ei oska öelda' variant. Kirjelduses on välja toodud kodeeritud tunnused ja nende järel sulgudes antud kategooria originaal väärtused.

3.2.1 Sotsiaaldemograafilised tunnused

Valitud tunnused on vanus (*Kui vana Te olete?*), kodune keel (*Mis on Teie põhiline kodune keel?*) ja haridustase (*Milline on Teie hetkel omandatud kõrgeim haridustase?*). Soo tunnust pole kaasatud, kuna ülekaalukalt on ajateenijad mehed. Kolm valitud tasutatunnust on kuulumine riigikaitse/sisejulgeoleku organisatsiooni (*Kas Te kuulute või olete varem kuulunud mõnda riigikaitse või sisejulgeolekuga seotud organisatsiooni, nagu näiteks Kaitseliit, Noored Kotkad, Naiskodukaitse, Koduütred, Vabatahtlikud päästjad, abipolitseinikud?*), riigikaitseõpetuse läbimine (*Kas Te olete koolis läbinud riigikaitseõpetuse?*) ja ajateenistusse tulemine omal algatusel/kutse alusel (*Kas Te tulite ajateenistusse omal algatusel või kutse alusel?*). Taustatunnused on küsitud ainult esimeses küsitluse etapis.

Vanuse tunnuse väärtused on 17 kuni 28 ja on muudetud ümber vanuserühmadeks 19; 20-21; 22 ja vanemad. Koduse keele vastusevariandid on eesti keel, vene keel ja muu, analüüsis käsitletakse ainult eesti ja vene keelt kõnelejate hoiakuid. Hariduse tunnus on kokku kodeeritud haridustasemeteks järgnevalt:

- põhiharidus ja kutseharidus põhihariduse baasil (põiharidus + kutseharidus põhihariduse baasil);
- keskharidus (keskharidus);

- keskhariduse järel omandatud haridus (kutseharidus keskhariduse baasil/kutsekeskharidus + rakenduskõrgharidus + kõrgharidus (bakalaureusetase) + kõrgharidus (magistri-/doktorikraad).

3.2.2 Riigikaitseliste hoiakute tunnused

Riigikaitseliste hoiakud on seotud ajateenijate vaadetega Eesti julgeolekule ning ajateenijate kaitsetahte ja ohutajule. Analüüsis kasutatud riigikaitseliste hoiakute tunnused on kõiki küsitud vähemalt ühe teenistuse mõlemal osalus etapil ehk tunnuse ümberkodeerimisel on vaatluse all nii esimese kui teise osalus etapi tunnus. Tunnused on jagatud vastavalt oma sisule kaitsetahte ja ohutaju tunnusteks.

3.2.2.1 Kaitsetahte tunnused

Kaitsetahte tunnused väljendavad vastaja hoiakuid ajateenistuse/reserväe suhtes, rahvuse väärtuse ja kaitsevalmiduse suhtes.

Esimene tunnus *'Kui ajateenistus oleks vabatahtlik, siis kas Te oleksite astunud ajateenistusse?'* on analüüsis binaarne tunnus: jah (jah, kindlasti + arvatavasti); ei (arvatavasti mitte; kindlasti mitte). *'Kas oleksite nõus tulema teenistusse tegevväljasena pärast ajateenistust?'* on kodeeritud kolme väärtusega tunnuseks: oleksin nõus (oleksin kindlalt nõus + oleksin tõenäoliselt nõus); võibolla (kaaluksin sellist võimalust); ei oleks nõus (tõenäoliselt ei oleks nõus + kindlasti ei oleks nõus). Kolmas tunnus palus vastajal hinnata viie palli skaalal erinevaid väiteid, mis olid seoses inimese tahtega panustada kaitseväge/ajateenistusse. Analüüsis on kasutuses esimene väide *'kohusetunne oma riigi ja rahva ees'*. Kodeeritud skaala on motiveerib tugevalt (motiveerib tugevalt + motiveerib väga tugevalt), motiveerib mõõdukalt (motiveerib mõõdukalt) ja ei motiveeri (ei motiveeri üldse + motiveerib vähe).

Neljas kaitsetahte tunnus oli küsitluses ainult 2022 teises etapis ja 2022/23 küsitluslaines ehk tegemist on peale Venemaa sõja algust lisatud tunnustega. Küsimus palus, et ajateenija seaks oma arvamuse kümne pallisele skaalale, kahe väite paari vahele. Väited on järgnevad.

1. Läbin ajateenistuse, et panustada reservväljasena riigikaitse – Läbin ajateenistuse, kuid ei näe oma pikemaajalist rolli riigikaitstes.
2. Reservõppekogunemised tagavad reservväljaste väljaõppe taseme säilitamise ja tugevdavad riigi kaitsevõimet – Reservõppekogunemised on reservväljaste jaoks aja ja riigi jaoks raha raiskamine.

3. Mulle tundub õige, et Eestis on kohustuslik ajateenistus ja reservarmeel põhinev riigikaitse – Minu arvates võiks Eestis loobuda kohustuslikust ajateenitusest ja reservarmeel põhinevast riigikaitsest.
4. Kui Eestile tungitaks kallale, oleksin valmis osalema kaitsetegevuses – Kui Eestile tungitaks kallale, hoiaksin kaitsetegevusest pigem kõrvale.

Analüüsis on iga väide kodeeritud skaala kolmeks vastusevariandiks. 1–4 on nõus esimese väitega, 5–6 on neutraalne seisukoht ehk ei tunne tugevalt kumbagi väite kohta ja 7–10 on nõus teise väitega.

Viimane kaitsetahte tunnus on *'Kui Eestit rünnatakse, siis ma olen valmis oma riiki kaitsma'*, mida pole küsitud 2020/21 talvise kutses. Tunnus on analüüsis kategooritega nõus (olen täiesti nõus + olen nõus), ei ole nõus ega vastu (ei ole nõus ega vastu) ja ei ole nõus (ei ole nõus + ei ole üldse nõus).

3.2.2.2 Ohutaju tunnused

Riigikaitseliste hoiakute ohutaju tunnused väljendavad riigi julgeoleku ja ajteenistuse olulisuse vahelist seost, võõrriigi kallaletungi tõenäosust ja kaitsetegevust.

Esimene tunnus *'Kuivõrd vajalikuks Te peate ajateenistuse läbimist Eesti riigi julgeoleku jaoks?'* on analüüsis kategooriatega vajalik (kindlasti vajalik + pigem vajalik) ja mittevajalik (pigem mittevajalik + täiesti mittevajalik). Järgmine küsimus on *'Kuidas Teile tundub, kas võõrriigi relvastatud kallaletungi korral oleks võimalik Eestit kaitsta?'*, mille kodeeritud väärtused on dihhotoomsed ehk jah, tõenäoliselt (jah, kindlasti + tõenäoliselt küll) ning ei, tõenäoliselt mitte (tõenäoliselt mitte + kindlasti mitte).

Kolmas ja neljas ohutaju tunnus olid kompleksuurigu küsimused ainult 2022 teises etapis ja 2022/23 küsitluslaines ehk taas on tegemist peale Venemaa sõja algust lisatud tunnustega. *'Kui tõenäoliseks te peate Venemaa sõjalist rünnakut Eesti vastu?'* on analüüsis binaarne tunnus kategooriatega on tõenäoline (väga tõenäoline + küllaltki tõenäoline) ning ei ole tõenäoline (mitte eriti tõenäoline + täiesti ebatõenäoline). Järgmine tunnus *'Kui Eestit rünnatakse, milline oleks Teie hinnangul kõige tõenäolisem NATO tegevus Eestis?'* on oma originaal kategooritega.

1. Konflikti puhkedes tooks NATO Eestisse täiendavad sõjalised üksused.
2. Konflikti puhkedes osutaks NATO materiaalselt sõjalis abi.
3. NATO piirduks poliitilise ja diplomaatilise toetusega.

4. Eestil poleks NATO-lt mingit abi loota.

Viimane ohutaju tunnus on '*Kui Eestit rünnatakse, peame end igal juhul relvadega kaitsma*', mida pole küsitud 2020/21 talvises kutses. Selle analüüsi kategooriad on nõus (olen täesti nõus + olen nõus), ei ole nõus ega vastu (ei ole nõus ega vastu) ja ei ole nõus (ei ole nõus + ei ole üldse nõus).

3.3 Andmeanalüüsi meetod

Analüüsis kasutatakse kirjeldavat statistikat, sagedusjaotusi ja binaarset logistilist regressioonanalüüsi. Analüüs on läbi viidud *IBM SPSS Statistics 29.0.2.0* (20) programmis.

Esimene uurimisküsimus (kuivõrd on ajateenijate riigikaitsele hoiakud muutunud pärast Venemaa täiemahulise sõja algust Ukrainas?) on analüüsitud sagedusjaotuste ja logistilise regressioonanalüüsi kaudu. Sagedusjaotused uurivad üksikute riigikaitsele hoiakute muutust küsitlusetappide ja aastate lõikes, mis võimaldab ühiskondliku sõjajärgset taju ilmentada riigikaitsele hoiakute muutuses peale täiemahulise sõja algust ja küsitlusetappide vahel.

Uurimisküsimus number 2 (kuivõrd on hoiakute muutus seotud ajateenijate sotsiaaldemograafilise taustaga?) otsitakse vastust sagedusjaotuste ja risttabelite kaudu, analüüsides ajateenijate hoiakute seost koduse keele, haridusemaga ja vanusega. Seost hinnatakse läbi hii-ruut testi, vaadeldes hii-ruut-statistikut ja Crameri V-d olulisuse tõenäosuse taustal. Lähtudes seose olemasolust ja tugevusest on tulemuste peatükis toodud välja ainult kindlad sotsiaaldemograafilised tunnused.

Viimase uurimisküsimuse (kuivõrd on kaitsetahe seotud ohutajuga ja kas seos varieerub enne ja pärast Ukrainas toimuva sõja algust?) uurimiseks on kasutatud kaitsetahte ja ohutaju hoiakuid vastamise aasta lõikes. Analüüsis on läbiviidud sagedusjaotused ja risttabelid, mis näitavad, milline on nende vaheline seos ja kuidas see aastate lõikes varieerub. Lisaks on kasutusel logistiline regressioonanalüüs, mis uurib, kuidas varieerub ajateenijate hinnang ajateenistuse läbimise vajalikkusele Eesti riigi julgeoleku jaoks, aasta, kaitsetahte ja ohutaju põhjal. Analüüs toimub eelenvate tunnuste raames ja ajateenijate koduse keele tunnuste lõikes.

4. TULEMUSED

4.1 Sotsiaaldemograafiline taust

Iga küsitluslaine vastajatest moodustab suurim osa kuni 19-aastased ajateenijad. Viimaste aastate jooksul on selles vanuserühmas ajateenijate määr tõusnud, 2020/21 54,1% pealt, 2022/2023 65,3% peale. Kahes teises vanuserühmas on kolme küsitluslaine jooksul ajateenijate arv vähenenud, kus 20-21 vanusteliste vastajate seas on see protsent langenud ligi 9% ja 22+ vanuserühmas ligi 3%. Kolme küsitlusaasta lõikes on 57,2% ajateenijatest keskkharidusega ning teises kahes haridustaseme rühmas on vastajate arv ligi 21% juures. Vanuserühmade ja haridustasemete vahel tekib ka loogiline seos, kus mitmed inimesed lõpetavad keskkooli ning suunduvad enne kõrgkooli või tööle minemist ajateenistusse ning seega jõuavad ajateenistusse enim keskkharidusega kuni 19-aastased. Enamus ajateenijate kodune keel on eesti keel, neid on 81,5%, järgneb vene keel - 18,1%.

4.2 Kaitsetahte hoiakud

Astumine ajateenistusse juhul kui see oleks Eestis vabatahtlik on tugevalt kaldu vastuse poole 'ei, arvatavasti mitte', mida ligi 70% ajateenijatest arvavad. Erinevust ei esine ka kahe erineva küsitlusetapi vahel. Vastamise aastate lõikes ilmneb, et on toimunud väike muutus. 2020/21 aastal vastas küsimusel 'jah, arvatavasti' 28,3% ja 'ei, arvatavasti mitte' 71,6% ning 2022/23 aastaks on jaatav vastus tõusnud 33,4%-ni ning eitav langenud 66,6% peale. Koduse keele raames ei esine olulisi erinevusi eesti ja vene keelt kõnelejate vahel, mõlemas grupis on vähem jaataval ja rohkem eitaval positsioonil vastajaid. Vanuserühmades on kuni 19-aastaste seas astumine ajateenistusse vabatahtlikult kõige kõrgem, olles 35% juures ning teistes rühmades madalam.

Nõusolek pärast ajateenistust tulla teenistusse tegevväelasena on kolme küsitlusaasta jooksul vähesel määral muutunud. Kõige vähem ollakse nõus tulema teenistusse tegevväelasena pärast ajateenistust, kus osakaal on 10,1%. Seejärel on ligi kolmandik vastajatest kaaluval seisukohal ja 57,2% ajateenijaid ei oleks nõus tulema tegevväelaseks. Koduse keele lõikes esineb erinevus, selles, et vene keelt kõnelejad on suurema osakaaluga mitte nõus kui eesti keele kõnelejad, kuid üldiselt on eesti keelt kõnelejad, väikeste vahedega, rohkem valmis tegevväelaseks tulema. Vanuserühmades jookseb nõusolek järjest ehk enim nõus tegevväelasena teenistusse tulema on kuni 19-aastased, teisel kohal 20-21 ning vähim nõus on 22 ja vanemad. Haridustasemeid

vaadates on keskharidus järel omandatud haridusega inimestest 59,6% mitte nõus tulema tegevvälaseks, mis on kõige suurem osakaal ja lähedal keskharidusega ajateenijate arvamusele. Enim on nõus tegevvälaseks tulema põhiharidus ja kutseharidus põhihariduse baasil haridustasemega ajateenijad, keda on 14,5% vastavast haridustasemest. Teise küsitlusetapi lõikes on näha, et tulemused on muutunud ning erinevus ilmneb ka aastati. Kõikide aastate lõikes on nõusolijate osakaal sama esimese küsitlusetapiga, kuid 'võibolla' kategooria osakaal on vähenenud 19,4% peale ja ei oleks nõus on tõusnud 70,3% peale. 2020/21 aastalt suureneb 'võibolla' vastajate osakaal 2022/23 aastaks ligi 10% võrra, 23,9% peale ning 'mitte nõus' ajateenijatel väheneb ligi 9% võrra 66,6% peale. Peale ajateenistuse läbimist väheneb kaaluval positsioonis olevate vastajate arv ja liikub ümber mittenõusoleku vastusele.

Ajateenijate hinnang, kuivõrd motiveerib kaitsevärke/ajateenistusse panustama nende kohusetunne oma riigi ja rahva ees on esimesel küsitlusetapil (alles ajateenistusse minejate seas) aastatel 2020/21 ja 2021/22 sarnane. Ligi 38% vastanutest leiab, et kohusetunne riigi ja rahva ees ei motiveeri panustamise tahet ja 33% motiveerib see mõõdukalt. Kõige vähem on 29% tugeva motivatsiooniga vastanud. 2022/23 esineb muutus, kus vastajad jagunevad kolme variandi puhul ligi kolmandikeks ja enim vastajaid on tugeva motivatsiooniga 35,5%, seejärel 32,9% ei motiveeri kohusetunne ja 31,6% on mõõdukalt motiveeritud. Ajateenistusse panustamise tunnus ja koduse keele seos on üsna nõrk, kuid statistiliselt oluline. Crameri V on 0,15 ($p \leq 0,001$) ja hii-ruut-statistik on 388,105 ($df=4$, $p \leq 0,001$). Koduse keele raames on vene keele kõnelejad vähese motivatsiooniga, kus üle poolte on vastanud, et kohusetunne riigi ja rahva ees 'ei motiveeri' ja natuke üle veerandi 'motiveerib tugevalt'. Eesti keelt kõnelevad ajateenijad on vastusevariantide puhul üsna võrdselt kolmeks jagunenud. Lähtudes Crameri V-st on vanuserühmad ja haridustasemed väga nõrga ja statistiliselt ebaolulise seosega kohusetunde tunnusega. Teises küsitlusetapis on ajateenijatel tagasivaatev hinnang kohusetundele, kuivõrd motiveeris kohusetunne riigi ja rahva ees panustama ajateenistusse ning motivatsioon on langenud. Kolme laine lõikes on vastused sarnaselt jaotunud, kus ligi 22,5% leidsid, et motiveeris tugevalt, 32,4% mõõdukalt ja 45,1% ei motiveerinud. On näha, et aastate kaupa on tugevalt ja mõõdukalt motiveeritute hulk vaikselt tõusmas ning mittemotiveeritute hulk langemas.

Järgnev küsimus oli kaasatud ainult sõja alguse järgsetes küsitlustes ja kirjeldab nelja vastandusliku väite tulemusi 2023 esimeses küsitluse etapis ja 2022 ja 2023 teises etapis. Kõikide väidete puhul jäti neutraalne seisukoht alla 18% ja pole eraldi välja toodud väidete

juures. Mitmete väidete puhul oli kodune keel ainus sotsiaaldemograafiline tunnus, millega Crameri V oli üle 0,1 ning kuigi see on nõrk seos, siis on teooria põhjal kodusel keelel ja rahvusel riigikaitse hoiakutele mõju. Välja on selle põhjal toodud sotsiaaldemograafilised tunnused, kus Crameri V oli vähemalt üle 0,1.

1. väide uuris ajateenijate nägemust enda rollist riigikaitstes peale teenistust. 29,3% läbib ajateenistust, et panustada reservväelasena riigikaitsele ja 57,6% ei näe peale ajateenistuse oma pikemaajalist rolli riigikaitstes. Venekeelsetest kõnelejatest ei näe 71,5% pikemaajalist rolli riigikaitstes ning eesti keelt kõnelejal ulatub see 54,8%-ni. Nendest, kes tahavad panustada reservväelasena riigikaitsele on eesti keelt kõnelejate seas üle poole rohkem kui vene keelt kõnelejate seas, 32,5% vs 13,6%. Seos väite ja koduse keele vahel on statistiliselt oluline nõrk seos. Crameri V on 0,11 ($p \leq 0,001$) ja hii-ruut-statistik on 74,2 ($df=2$, $p \leq 0,001$).
2. väide uuris ajateenijate arvamusi reservõppekogunemistest. 68,6% arvab, et reservõppekogunemised tagavad väljaõppe taseme säilitamise ja tugevdavad riigi kaitsevõimet ja 17,1% arvab, et need on reservväelaste jaoks aja ja riigi jaoks raha raiskamine. Eesti keelt kõnelejatest moodustas 75,4% need, kes usuvad, et reservõppekogunemised tagavad tasemet ja kaitsevõimet, kuid venekeelsete seas oli see 35,9% juures. Vastupidist seisukohta toetas vene keelse koduse keelega 42,6%, eesti keelega 11,8%. Väite ja koduse keele seos on statistiliselt oluline kuid nõrk, Crameri V on 0,24 ($p \leq 0,001$) ja hii-ruut-statistik on 341,8 ($df=4$, $p \leq 0,001$). Vanuserühmades on kõige enam positiivse arvamusega kuni 19 aastased, keda on 73,6%, neutraalsel seisukohal oli 20-21 vanuses 20,2% ajateenijatest ja enim ei näe kasu reservõppekogunemistest 22 ja vanemad, kes olid 25% juures. Vanuserühmade ja väite vahelise seose Crameri V on 0,11 ($p \leq 0,001$), hii-ruut-statistik on 69,3 ($df=4$, $p \leq 0,001$). Haridustasemetest lähtudes on enim positiivsel arvamusel keskharidusega vastajad, nende osakaal on 75,1%, siis keskhariduse järel omandatud haridus 61% ja põhiharidus ja kutseharidus põhihariduse baasil 58,9%. Haridustaseme ja väite vaheline seos on nõrk, Crameri V on 0,12 ($p \leq 0,001$). Hii-ruut-statistik on 78,6 ($df=4$, $p \leq 0,001$).
3. väide uuris ajateenijate hinnangut Eesti riigikaitsele kui ajateenistusel ja reservarmeel põhinev. 59,8% usub, et kohustuslik ajateenistus ja reservarmeel põhinev riigikaitse on õige Eesti jaoks ja 27% usub, et Eesti võiks loobuda kohustuslikust ajateenistusest ja reservarmeel põhinevast riigikaitsest. Keskharidusega inimesed hindavad selle vajadust kõige kõrgemalt 67,4% pooldades seda, ning teised haridustasemed usuvad võrdselt, kus mõlemas rühmas 35,1% vastajatest arvavad, et see pole õige. Haridustaseme ja väite

seose Crameri V on 0,3 ($p \leq 0,001$) ja hii-ruut-statistik on 299,2 ($df=4$, $p \leq 0,001$). Eesti keelt koduse keelega kõnelejatest hindavad õigeks Eesti riigikaitseüsteemi 66,2% ja vastu on 20,7%. Vene keelt kõnelejad on vastupidiste osakaaludega, kus 29,4% leiab, et see süsteem on õige, kuid 56,5% leiab, et süsteemist võidaks loobuda. Koduse keele ja väite Crameri V on 0,22 ($p \leq 0,001$) ja hii-ruut-statistik on 288,5 ($df=4$, $p \leq 0,001$).

4. väide uuris ajateenijate valmisolekut osaleda kallaletungi olukorras kaitsetegevuses. 56,7% on kallaletungi korral valmis osalema kaitsetegevuses ja 26,1% hoiaks kallaletungi korral kaitsetegevusest pigem eemale. Venekeelsetest vastajatest hoiaks kaitsetegevusest pigem eemale 43,9% ning osaleks 34,9%. Eesti keelt kõnelevad hindavad kõrgemalt oma osalus kaitsetegevuses 61,3% juures ning 22,3% pigem ei osaleks. Koduse keele ja väite seos on nõrk, kus Crameri V on 0,15 ($p \leq 0,001$) ja hii-ruut-statistik on 130,8 ($df=4$, $p \leq 0,001$).

Tunnus 'kui Eestit rünnatakse, siis ma olen valmis oma riiki kaitsma' erineb aastati. 2020/21 on natuke alla poole vastajatest valmis riiki kaitsma kui Eestit rünnatakse. See tõusis järgmine küsitlusaasta vastajate seas 60,7% peale, kuid 2022/23 aastaks langes ligi 4%. Keel ja valmisolek riigi kaitsmise vahel on statistiliselt oluline, aga nõrga seosega. Crameri V on 0,14 ($p \leq 0,001$) ja hii-ruut-statistik on 264,7 ($df=4$, $p \leq 0,001$). Koduse keele kontekstis on eesti keele kõnelejad nõus riiki kaitsma 58,7%. 27,6% ei ole nõus ega vastu ja 13,7% ei ole nõus. Vene keelt vastajate puhul on 38,2% nõus ja ligi 31% pole nõus ega vastu ja ei ole nõus.

4.3 Ohutaju hoiakud

Tunnuse, kas võõrriigi relvastatud kallaletungi korral oleks võimalik Eestit kaitsta, vastus on iga küsitlusaastaga muutunud. Mõlemas küsitlusetapis on ajateenijate jaatav arvamus tõusnud, olles esimeses küsitlusetapis sõja alguse eelsest ajast 53,3% pealt, sõja alguse järgsele ajale 68,8% juurde. Teises küsitlusetapis on näha, kuidas 2020/2021 aasta on 'ei, tõenäoliselt mitte' vastusemäär kõrge, olles 60,2% juures. 2021/2022 muutub ajateenijate vastus sisuliselt aastaga vastupidiseks, kus nüüd on eitaval positsioonil 39,3% ja hoopis jaataval 60,7%. 2022/2023 on ajateenijate arvamus veelgi tõusnud, kellest 64,4% arvab, et võõrriigi relvastatud kallaletungi korral oleks võimalik Eestit kaitsta. Enamus, kes hindavad kõrgelt tõenäosust, et Eestit oleks võimalik võõrriigi relvastatud kallaletungi korral kaitsta on eesti keelt kõnelevad ajateenijad, keda on 64,6%. Venekeelsetest kõnelejatest usub eelnevat 38,7%. Crameri V on 0,20 ($p \leq 0,001$), hii-ruut-statistik on 320,9 ($df=2$, $p \leq 0,001$).

Ajateenijate hoiak Venemaa sõjalise rünnaku tõenäosusesse on uuritud ainult pärast sõja algust ehk 2022. aastat teises küsitlusetaapis ja 2022/2023 mõlemas küsitluses. Esimeses küsitlusetaapis (ainult 2022/2023 aasta) leiab 45,6% ajateenijaid, et Venemaa sõjaline rünnak Eesti vastu on tõenäoline ja ülejäänud, et ei ole tõenäoline. Teise küsitlusetaapis on 2021/2022 aasta vastajad suuremas enamuses ei usu, et rünnak on tõenäoline. Seda arvavad 71,3%. 2022/2023 aastal langeb ajateenijate arvamus rünnaku tõenäosusest ligi 12% ehk 33,7% peale. Koduse keele lõikes on venekeelsete ajateenijate tõenäosuse hinnang Venemaa sõjalise rünnaku jaoks madal ehk suur enamus arvab, et rünnak ei ole tõenäoline, kus esimese küsitlusetaapi (Crameri $V=0,16$, $p\leq 0,001$ ja $\chi^2=63,3$, $p\leq 0,001$) puhul arvab seda 75% ja teises (Crameri $V=0,12$, $p\leq 0,001$ ja $\chi^2=59,9$, $df=2$, $p\leq 0,001$) 81,4%. Eesti kodukeelega on esimeses küsitlusetaapis vastus ligi pooleks jagunenud, kus vähe suurem enamus on 'ei ole tõenäolise' poole kaldu, kus 51,2%. Teises küsitlusetaapis tõuseb ei ole tõenäoline hinnang 66,3% peale.

Kui Eestit rünnatakse, milline on kõige tõenäolisem NATO tegevus Eestis on sarnaselt eelnevale tunnusele ainult pärast sõja algust uuritud ning püsib suhteliselt sarnane mõlema küsitlusetaapi puhul. Ajateenijad, kes usuvad, et:

- konflikti puhkedes tooks NATO Eestisse täiendavad sõjalised üksused on ligi 62%;
- konflikti puhkedes osutaks NATO materiaalist sõjalist abi on ligi 18%;
- NATO piirduks poliitilise ja diplomaatilise toetusega on ligi 7%;
- Eestil poleks NATO-lt mingit abi loota on ligi 4%.

Vene keelse kodukeelega ajateenijatest arvab 14,4%, et Eestil poleks NATO-lt mingit abi loota. 38,3% usub, et NATO tooks Eestisse täiendavad sõjalisi üksusi. Eesti kodukeelega hindavad viimast kõrgemalt 65,9% juures ning ainult 2,5% arvab, et poleks abi loota. Keele ja NATO tegevuse vahel on Crameri $V 0,2$ ($p\leq 0,001$) ja hii-ruut-satistik 221,9 ($df=8$, $p\leq 0,001$).

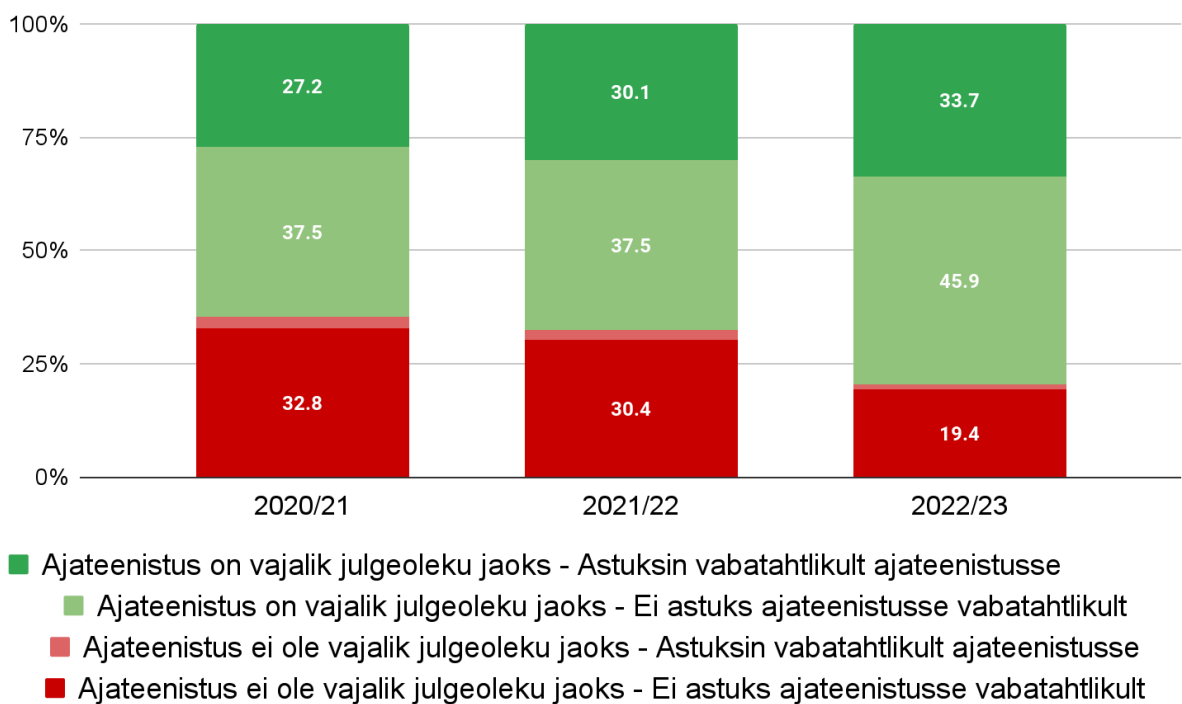
Kui Eestit rünnatakse, peame end igal juhul relvadega kaitsma. Ainult teises küsitluslaines ehk ajateenituse enamjaolt läbinud. Sõja alguse eelneval ajal ehk 2020/2021 61,9% nõustub, et kui Eestit rünnatakse, peab relvadega end kaitsma. Sõja alguse järgsel ajal ehk 2021/2022 ja 2022/2023 teises etapis on väitega nõustujate arv tõusnud 75-76% vahele. 'Ei ole nõus ega vastu' ajateenijate osakaal oli enne sõda 23,6% kuid sõjajärgselt langes ligi 17% peale ning 'ei ole nõus' hinnang langes 14,5%-dilt ligi 8% peale. Koduse keele lõikes esinevad erinevused relvadega kaitsmises. Eestikeelsed ajateenijad on suure enamusega nõus, et ründe korral peab igal juhul relvadega kaitsma. 6,9% ei ole nõus ja 17,5% pole nõus ega vastu. Venekeelsete seas on erinevus suur. Alla pooled on usuvad, et rünnaku korral peab end relvadega kaitsma ja 26,3%

pole nõus ega vastu ning 27% ei ole nõus. Koduse keele ja rünnaku korral relvadega kaitsmise puhul on Crameri V 0,20 ($p \leq 0,001$) ja hii-ruut-statistik on 552,7 ($df=4$, $p \leq 0,001$).

4.4 Kaitsetahte ja ohutaju hoiakute omavaheline seos aastate lõikes

4.4.1 Ajateenistusse astumine vabatahtlikkuse alusel ja ajateenistuse vajalikkus

Kaitsetahte tunnus 'kui ajateenistus oleks vabatahtlik, siis kas Te oleksite astunud ajateenistusse' ja ohutaju tunnus 'kuivõrd vajalikuks Te peate ajateenistuse läbimist Eesti julgeoleku jaoks' on iga vastamise aasta lõikes mõõduka ja statistiliselt olulise seosega. Crameri V jääb tunnuste seose puhul vahemikku 0,32 kuni 0,37 ($p \leq 0,001$). Tunnust on seotud eelduse põhjal, et inimesed, kes arvavad, et oleksid astunud ajateenistusse ka juhul kui see oleks vabatahtlik, peavad ajateenistuse läbimist Eesti julgeoleku jaoks vajalikuks, nähes ajateenistusel teatud kasumit.

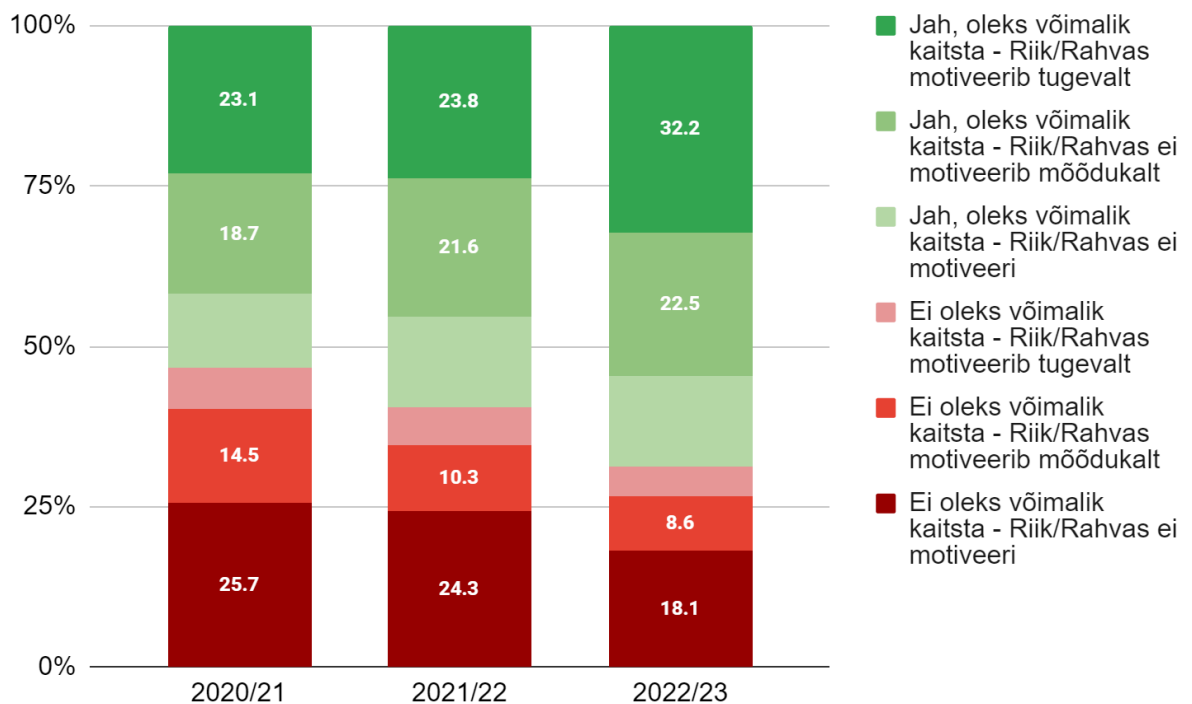
Joonis 1. Ajateenistuse vajalikkus ja ajateenijate astumine teenistusse vabatahtlikkuse alusel aastate lõikes (n=7837)

Joonis 1 näitlikustab, kuidas muutub sõja eelsel ja -järgsel ajal ajateenijate hinnang ajateenistuse vajalikkusele ja vabatahtlikkuse alusel teenistuse minemisel. Vaadeldes joonist on näha, et ajateenistuse vajalikkuse hinnang on selgelt tõusnud nii ajateenijate seas, kes astuks ja ei astuks vabatahtlikult kaitsevärke, pärast Ukrainas toimuva sõja algust. Mittevajalikkus on kahanenud,

kus suurem osakaal on neid, kes ei astuks ajateenistusse ning ei pea ajateenistust Eesti riigi julgeoleku jaoks vajalikuks. Need, kes peavad ajateenistust mittevajalikuks ja astuksid vabatahtlikult ajateenistusse on sisu poolest vastandlikud ning sellele vastavalt on ka antud kategooria osakaal minimaalne.

4.4.2 Kohusetunne oma riigi/rahva ees ja kaitsevõimelisus kallaletungi korral

Kaitsetahte tunnus *'kuivõrd motiveeris Teid kaitsevärke/ajateenistusse panustama kohusetunne oma riigi ja rahva ees'* ja ohutaju tunnus *'kas võõrriigi relvastatud kallaletungi korral oleks võimalik Eestit kaitsta'* seos on mõõduka ja statistiliselt olulise seosega. Crameri V on tunnuste seose puhul ligi 0,40 ($p \leq 0,001$). Tunnused on seotud eeldusel, et mida enam motiveerib ajateenijaid panustama ajateenistusse kohusetunne oma riigi ja rahva ees, seda rohkem arvatakse, et võõrriigi relvastatud kallaletungi korral on võimalik Eestit kaitsta.

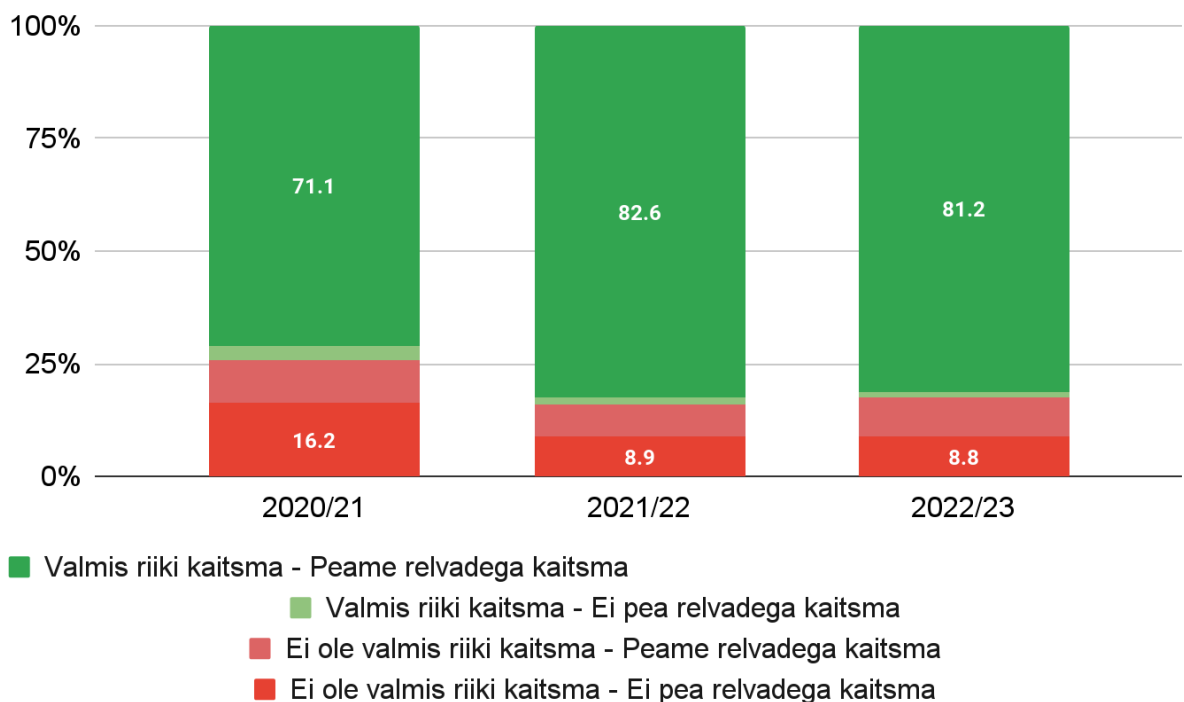
Joonis 2. Eesti kaitsevõimelisus relvastatud kallaletungi korral ja ajateenistusse panustamine oma riigi/rahva kohusetunde alusel vastamise aastate lõikes (n=8493)

Joonisel 2 on näha, kuidas võõrriigi relvastatud kallaletungi korral on ajateenijate hinnang kohusetundele oma riigi/rahva ees, peale sõda tõusnud, ning vastupidine seisukoht on langenud. Seos esineb rahva/riigi kohusetunde ja Eesti kaitsevõimelisuse positiivse arvamuse vahel, kus need, kes on tugevamalt motiveeritud panustama ajateenistusse oma rahva/riigi ees on samuti

arvamusel, et Eestit oleks võimalik kaitsta. Sõja alguse järgsel aastal on 22,5% neid, keda rahva/riigi kohusetunne ei motiveeri kuid arvavad siiski, et riiki on võimalik kaitsta.

4.4.3 Kaitsevalmidus ja relvadega kaitsmine rünnaku korral

Kaitsetahte tunnus *'kui Eestit rünnatakse, siis ma olen valmis oma riiki kaitsma'* ja ohutaju tunnus *'kui Eestit rünnatakse, peame end igal juhul relvadega kaitsma'* on tugeva seosega ja statistiliselt olulised. Crameri V on tunnuste seose puhul ligi 0,40 ($p \leq 0,001$). Tunnused on omavahel seotud eeldusega, et mida kõrgem on kaitsetahe ehk valmisolek riiki ründe korral kaitsta, siis seda laiem on ohutaju ehk ollakse nõus, et Eestit peab ründe korral relvadega kaitsma. Antud tunnuste illustreerimisel ei ole arvestatud kategooriaga 'ei ole nõus ega vastu', eesmärgiga lihtsustada tulemuste muutust aastate lõikes, esindades ainult seisukoha võtjate arvamust. Sellest tuleneval on vastanud indiviidide arv madalam.

Joonis 3. Eesti riigi rünnaku korral valmisolek oma riiki kaitsma ja igal juhul relvadega kaitsmine aastate lõikes (n=4618)

Joonis 3 toob esile, et enim ajateenijaid usub, et rünnaku korral on olemas valmisolek riiki kaitsta ja seda peab tegema igal juhul relvadega. Esineb huvitav nähtus, kus enne sõjaalgust on eelnev hinnang tõusnud 2021/22 aastani, kuid sõja alguse järgsel perioodil on väga vähesel määral taas langenud – see võib olla suund järgnevate aastate hoiakute muutusele või

ühiskondlik sõjaga harjumine. Vaatamata sellele on vastand kategooria ehk ajateenijad, kes ei ole valmis riiki kaitsma ja arvavad, et seda ei tuleks igal juhul teha relvadega, osakaal on aastate lõikes langenud, kuid viimasel kahel küsitlus aastal minimaalsel määral.

4.5 Logistiline regressioonanalüüs ajateenistuse vajalikkuse kohta

Regressioonanalüüs uurib, kuivõrd võiks aasta, kodune keel, kaitsetahe ja ohutaju olla seotud ajateenijate hinnanguga ajateenistuse läbimise vajalikkusele, Eesti julgeoleku jaoks. Eesmärk on välja selgitada, mis tegurid kallutavad ajateenijate hinnangut ajateenistuse vajalikkuse suunas – kas sõja algus, kodune keel, kaitsetahte või ohutaju. Eelneva tulemuste käigus on ilmnenud, et tugevaim seos on riigikiatseliste hoiakute ja koduse keele sotsiaaldemograafilise tunnuse vahel ning sellele põhinedes on regressioonanalüüsis ainult keele tunnust rakendatud.

4.5.1 Regressioonanalüüsi tunnuste ülevaade

Sõltuv tunnus on ajateenistuse vajalikkus Eesti julgeoleku jaoks (kuivõrd vajalikuks Te peate ajateenistuse läbimist Eesti riigi julgeoleku jaoks?). Tunnuse jaotus on kodeeritud kahe kategooriaga tunnuseks: (0) mittevajalik ja (1) vajalik.

Sõltumatud tunnused ehk prognoosijad käsitlevad kaitsetahtet, ohutaju, aastat ja kodust keelt, kus valitud tunnused on kodeeritud eelduse põhjal samasuunalisteks. Eeldus on, et kui ohutaju või kaitsetahe on kõrge, siis ajateenistuse vajalikkuse hinnang kasvab ehk mida kõrgem väärtus on ohutajul/kaitsetahtel, seda kõrgem on vajalikkus.

- Kaitsetahte tunnus: ajateenistusse/kaitsevärke panustamine riigi ja rahva kohusetunde ees. Kaitsetahte tunnus on valitud tuginedes teooriale, kus ilmneb, et kaitsetahe on seotud ajateenijate riikliku ja rahva tundeaga. Kategooriad: (0) ei motiveeri; (1) motiveerib mõõdukalt; (2) motiveerib tugevalt.
- Ohutaju tunnus: Eesti kaitsevõimelisus relvastatud kallaletungi korral. Ohutaju tunnus on valitud tuginedes teooriale, väljendades Eestis tajutavad sõjaohu Ukrainas toimuva põhjal. Kategooriad: (0) ei; (1) jah.
- Küsimustikule vastamise aasta. Kategooriad: (0) 2020/21; (1) 2021/22; (2) 2022/23.
- Kodune keel. Kategooriad: (0) vene keel; (1) eesti keel.

4.5.2 Sõltumatute tunnuste kallutatuse ajateenistuse vajalikkuse suunas

Sõltuva tunnuse jäägid on normaaljaotusega ja keskmine on nullis. Esineb lineaarne seos. Kõik tunnused on statistiliselt olulised olulisus nivool 0,001. Kõikide tunnustuse tolerantsikordaja on üle 0,6 ehk multikollineaarsus puudub ning andmestikus ei ole liiga kaalukaid indiviide. Eeldused regressioonanalüüsile on täidetud.

Mudel on üldiselt statistiliselt oluline, kus hii-ruut-statistik on 3231,31 (df=6; $p \leq 0,001$). Mudeli sobivuse näitajad: $-2 \text{ Log likelihood} = 6198,04$; Cox & Snell $R^2 = 0,334$; Nagelkerke $R^2 = 0,481$. Kõik regressioonikordajad on standardiseerimata ning kõik, välja arvatud aasta 2021/21, on statistiliselt olulised ($p \leq 0,001$) ehk regressioonikordajate hinnangud on väga täpsed ja võivad erineda populatsiooni tegelikust väärtusest vähe. 2021/21 aasta tunnus on regressioonis statistiliselt mitteoluline ($p = 0,18$).

Tabel 2. Logistilise regressioonanalüüsi vabaliige, regressioonikordajad, riskisuhe ja usaldusvahemikud

	Koefitsiendid	Exp(B)	Usaldusvahemik (95%)
Vabaliige*	-2,20		
Kaitsetahe: kohusetunne oma riigi ja rahva ees motiveerib mõõdukalt ¹	1,52	4,56	3,97 – 5,24
Kaitsetahe: kohusetunne oma riigi ja rahva ees motiveerib tugevalt ¹	2,75	15,68	12,78 – 19,24
Ohutaju: Jah, võõrriigi relvastatud kallale tungi korral on võimalik Eestit kaitsta ²	1,44	4,21	3,71 – 4,78
2021/22 ³	0,10	1,10	0,95 – 1,28
2022/23 ³	0,80	2,22	1,89 – 2,60
Eesti keel ⁴	1,35	3,84	3,27 – 4,50

*Sõltuv tunnus: Ajateenistuse vajalikkus riigi julgeoleku jaoks. Taustakategooriad: ¹ei motiveeri; ²ei; ³2020/21; ⁴vene keel.

Tabelis 2 ilmneb tunnuste riskisuhte eksponeeritud väärtused ja usaldusvahemikus, mille kaudu saab uurida, kuidas konkreetne sõltumatu tunnus mõjutab uuritava ehk sõltuva tunnuse tõenäosust.

Ajateenijate, kes on mõõdukalt motiveeritud panustama kaitsevärke oma riigi ja rahva kohusetunde alusel, suhteline tõenäosus pidada ajateenistust vajalikuks on 1,52 korda suurem võrreldes ajateenijatega, kes ei ole motiveeritud. Tugevalt motiveeritute ajateenijate suhteline tõenäosus on 2,75 korda suurem. Kaitsetahte tunnuse puhul on olemas statistiliselt oluline seos ehk saab kinnitada eelduse, et mida kõrgem on motivatsioon ajateenistusse oma riigi ja rahva kohusetunde nimel panustada, seda enam hinnatakse ajateenistuse vajalikkust kõrgemaks.

Ajateenijate, kellele tundub, et võõrriigi relvastatud kallale tungi korral on võimalik Eestit kaitsta, suhteline tõenäosus pidada ajateenistust vajalikuks on 1,44 korda suurem võrreldes nendega, kes arvavad vastupidist.

Aastate lõikes ilmneb, et 2021/22 ei esine statistiliselt olulist seost ehk ei saa järeldusi teha, mis laiemale populatsioonile avalduks. See võib tuleneda sellest, et vastaval aastal oli tegu ajateenijatega, kelle puhul teenistuse ajal algas sõda Ukrainas ehk tulemused varieerusid sõltuvalt ajateenijate kutsest ehk kui mindi kaitsevärke, kas sõda oli alanud või mitte. 2022/23 aastal vastanud ajateenijate suhteline tõenäosus pidada ajateenistust vajalikuks on 0,8 korda väiksem võrreldes 2020/21 aastal vastanutega.

Eesti kodukeelega ajateenijate suhteline tõenäosus pidada ajateenistust vajalikuks on 3,38 korda suurem võrreldes vene kodukeelega ajateenijatega.

5. ARUTELU

Ajateenijate riigikaitseliste hoiakute muutus on esinenud seoses Ukrainas toimuva sõjaga ning tulemused kinnitasid, et kaitsetahte ja ohutaju seos on tugev ja nähtav mitme tunnuse puhul. Enamasti on oluliseks teguriks ajateenija kodune keel, aasta lõikes esineb erinevusi ja samamoodi ka küsitlus etappide vahel, kus teise etappi vastused ehk pikemalt ajateenistuses olnud teenijate positiivsed hoiakud on üldistades veidi langenud.

5.1 Riigikaitseliste hoiakute muutus pärast Venemaa täiemahulise sõja algust

Kaitsetahte ja ohutaju hoiakute muutus tõestas palju teooriaga sarnaseid järeldusi. Ajateenijate arvamuse tõus seoses kaitsevärke minemisega juhul kui see oleks vabatahtlik, näitlikustas, et suhtumises on sõjajärgselt muutus. Nõusoleku tõusu saab põhjendada ajateenijate tajutud ühiskondliku ärevusega, mis on seoses sõjaga esile tulnud ja kasvatanud ajateenijate ohutaju (Pyszczynski ja Kesebir, 2011; Caspi-Berkowitz jt, 2019). Samamoodi võib olla ohutaju tõus ja suurem nõusolek vabatahtlikult minna ajateenistusse põhjustanud tahtest, leida endale uues julgeoleku kontekstis mingi väärtus (Greenberg, Pyszczynski ja Solomon, 1986; Parmak ja Tyfa, 2023).

Vaatamata sellele, et vabatahtlikkuse alusel osalemine on tõusnud siis tegevväelaseks saamine ja ka reservväelasena riigikaitseesse panusatmine on püsinud aastate lõikes kaldu eitava vastuse suunas ning sõja algus pole sellele mõju avaldanud. Võib järeldada, et noorte meeste väärtused on pigem endast lähtuvad, indiviidipõhised ja edumeelsed, kus ajateenija tahab oma elus omada laiemat karjäärivälja kui riigikaitseline teenistus, mida tegevväelaseks saamine kaasab (Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2023b; Truusa ja Talves, 2018; Jonsson jt, 2024).

Huvitav nähtus, mida käesolevas töös ei uuritud, oli ühiskondlik sõja ärevusega harjumine, mis võib samuti avaldada ajateenijate hoiakutele mõju. See ilmnes analüüsis, uurides valmisolekut kaitsta oma riiki juhul kui Eestile tungitakse kallale, kus enne sõja algust kuni 2021/22 aastani tõusis nõusolek üle 10%, kuid sõja alguse järgmiseks aastaks oli see taas madalamaks langenud. Samamoodi on tõenäosus võõrriigi rünnakule 2022. aastast langenud. Siin võib esineda läbiv teema sõjateemade normaliseerumises, kus sõja informatsiooni saamine muutub tavapäraseks ning langetab Eesti ajateenijate valmisolekut rünnaku korral riiki kaitsta. Samuti võivad langused

peegeldada ajateenijate paremat arusaama sõjalisest ohust, mis on aastate jooksul areneb ja kasvatab olukorra hindamisvõimet.

Eelnevale vastandudes on ajateenijate hinnang Eesti kaitsevõimelisusele tõusnud seoses sõjaga, kus usutakse, et Eestile kallaletungi korral on võimalik Eestit kaitsta. Greenglass jt (2023) tõid oma artiklis esile, kuidas oht inimese kultuurilisele identiteedile tõstab tahet kaitsta oma maailmavaatelist arusaama. Sõja kontekstis on kallaletung suur rahvuslik ja õiguslik rünnak riigikorrale, mis tõstab ajateenijate ohutaju, mille tagajärjel usutakse suurema tõenäosusega Eesti riigi kaitsevõimelisusesse (Pyszczyński ja Kesebir, 2011; Caspi-Berkowitz jt, 2019). Eesti kallaletungi korral tõusis ka sõjajärgselt arvamus, et riiki peab relvadega kaitsma. Kaitsevõimelisuse hinnangut toetasid ka NATOga seotud hoiakud, kus usuti, et kõige tõenäolisem NATO tegevus Eesti kallaletungi korral on täiendavate sõjaliste üksuste toomine Eestisse. See väljendub ka Eesti julgeolekupoliitikas (i.a).

5.2 Hoiakute varieeruvus ajateenijate koduse keele lõikes

Ajateenistusse minemine toimub kodakondsuse alusel, mis kehtestab eelduse, et riigiidentiteet või rahvus on sealne ühine väärtus. Eesti puhul esineb suur vene keelt rääkijate vähemus, mis sotsiaalset ühtsust mõjutab. Vene kodukeelega inimestel on tihti erinev kultuuriline arusaam ja suhtumine maailma, kus ei esine suurt seost Eesti riigi ja kultuuri vastu. Samamoodi on nende suhtumine ajateenistusse ja riigikaitse hoiakutesse, mis eeldavad teatavat rahvusliku huvi tulenevalt riiklikest huvidest. Berglund, Kasearu ja Kivirähk (2022) toovad esile, et ajateenijad, keda uuritakse on Eesti riigis üles kasvanud, kuid rahvuse mitmekesisust see ei muuda ning see väljendus ka tulemustes. Tuli esile, et kõige enam on statistiliselt olulist seost on riigikaitse hoiakute ja koduse keele tunnusega. Tekkis loogiline seos nähtuses, et vene keelt kõnelevad ajateenijad omasid riigikaitse hoiakutes enamasti pigem negatiivset vaadet. See on põhjustatud nende kõrvalseisja rollist, mida tulenevalt keelelisest barjäärist ühiskondlikult tuntakse ja kandub edasi ajateenistuse konteksti (Berglund, Kasearu ja Kivirähk, 2022). Tulemuste ja teooria põhjal saab järeldada, et vene kodukeelega ajateenijatel on kaitsetahe madalam, sest puudub isiklik motivatsioon ajateenistusse panustada, mis nõuab teatud eneseohverduslikku käitumist ja Eesti rahvuslikku identiteeti (Berglund, Kasearu ja Kivirähk, 2022; Inglehart, Puranen ja Welzel, 2015; Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2023a).

Ajateenistuse osalusmotivatsiooni juures on sealjuures oluline lojaalsus ja kohusetunne kodakondsuse ees, mitte otseselt rahvuse või keele (Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2023a). Riigiidentiteedi tugevus on aktuaalsem maailma kultuurilise arusaama kontekstis. Seda kinnitab Caspi-Berkowitz jt (2019), kes rõhutavad, et maailmavaate kaudu identifitseerivad ennast inimesed ning kui riigiidentiteet on nõrgem siis on sellest tugevam keeleline väärtus. Kui tõuseb oht inimese identiteedile kui riigile, siis võib sõja puhkemine seletada ka alustatavate ajateenijate suurema motivatsiooni kasvu. Vene keelt kõnelevate ajateenijate siduvus Eesti kui koduriigiga ja rahvusega on mõjutatud keelelisest integratsioonist. Berglund, Kasearu ja Kivirähk (2022) ja Jonsson jt (2024) mõlemad leiavad, et ajateenistus võib kaasa aidata keelelisele põimumisele ja selle kaudu arendada vene keelt kõnelevate inimeste kaitsetahet.

5.3 Kaitsetahe ja ohutaju varieeruvus enne ja pärast sõja algust

Erinevad riigikaitse hoiakud omasid tugevaid seoseid ja avaldasid mõju teineteise muutustele läbi kolme küsitlus aasta. Joonis 1 näitlikustas ajateenijate hinnangu muutust ajateenistuse vajalikkusele aastate lõikes, kus selle hinnang on, peale täiemahulise sõja algust Ukrainas, tõusnud. Samamoodi on astumine ajateenistusse juhul kui see oleks vabatahtlik, mis on 2020/21 aastaga võrreldes tõusnud. Väljendub julgeolekuohu tõus ja ajateenistuse vajaduse aktuaalsuse kasv tänapäeva ühiskonnas, mida toovad esile ka Jonsson jt (2024) ja Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari (2023b). Pärast sõja algust toimunud ohutaju tõus on kasvatanud samuti kaitsetahet, mis väljendus ajateenistusse minemise puhul juhul kui see oleks vabatahtlik. Käesolevate tunnuste seoses väljendub Riisiku (2020) nõusolekuvormi idee, kus ajateenijad on kõrgemal määral nõus kaitseväekohustusega, saades riigilt laiemat toetust riigikaitsele ja oma kindlust oma turvalisuse nimel.

Oma rahva ja riigi nimel ajateenistusse panustamine on seoses Eesti kaitsevõimelisuse hinnanguga, kus esines, kui rahva/riigi väärtus on ajateenijal olemas siis on ajateenijate usk Eesti kaitsevõimelisusse kõrgem. Berglund, Kasearu ja Kivirähk (2022) kirjeldavad, et kui omatakse tugevamat riigiidentiteeti siis on ajateenija suurema motivatsiooniga, et riigikaitsest osa võtta ning see seab aluse efektiivsele riigikaitse süsteemile. Sõja algus on siinkohal tõstnud ajateenijate seas rahva väärtust ning edendanud usku kaitsevõimesse.

Riigikaitseliste hoiakute varieeruvus enne ja pärast sõja algust on tulemustes selgelt esinenud. Sõja eelneval ajal ei tajunud ajateenijad Venemaa poolset sõjaohu ja hindasid selle põhjal oma

osalust ajateenistuses pigem kohustuslikkuse alusel kui riigile vajalikkuse alusel. Lähiaastatel on hoiakud seotud sõja toimumisega ja selle mõjuga Eesti ühiskonnale, mille tagajärjel on ajateenijate lähenemine muutunud. Viimaste aastate muutus võib tulevikus jätkata olenevalt, kas ajateenijate kaitsetahte ja ohutaju kasvab või langeb ning on sõltuv sellest, kuidas ühiskond harjub toimuva sõjaga.

KOKKUVÕTE

Uurimuse eesmärk oli selgitada välja Eesti ajateenijate hoiakute muutus enne ja pärast täiemahulise sõja algust Ukrainas. Tänapäeva julgeolekukord on toonud palju muutusi Eesti ühiskonna riigikaitse seisundisse, millest käesoleva töö fookuses on kaitsetahte ja ohutaju tõus ajateenijate seas. Ajateenijate hoiakuid uuriti läbi sagedusjaotuste ja binaarse logistilise regressioonanalüüsi, kus tunnused olid jagatud kaitsetahte ja ohutaju hoiakuteks. Ajaline kontekst oli enne sõja algust ehk 2020/21 aasta ja pärast sõja algust ehk 2022/23. Esmaselt on töös esitletud ajateenijate kirjeldav statistika ja sotsiaaldemograafiline taust. Järgnevalt on uuritud viie ajateenijate kaitsetahte ja ohutaju hoiakuid koduse keele ja aasta lõikes ning viimasena ajateenistuse vajalikkuse hinnangut regressioonanalüüsiga erinevate tunnuste lõikes.

Töö tulemused kinnitavad seost ajateenijate kaitsetahte ja ohutaju hoiakute vahel, kus sotsiaaldemograafilistest tunnustest on kodune keel põhiline statistilise olulisusega tunnus. Esineb muutus enne ja pärast Ukraina täiemahulise sissetungi algust. Ajateenijate ohutaju on tulenevalt sõjast tõusnud, kasvatades ühiskondlikust ärevust ja stressi. Ohutaju tõus on avaldanud mõju kaitsetahtele, mis on samamoodi avaliku arvamuse uuringus (2023) kasvanud sõja alguse järel. Kaitsetahte tõus väljendub ajateenijate hoiakute muutumist, selle kaudu, et hinnatakse kõrgemalt ajateenistuse vajalikkust Eesti riigikaitse jaoks ning samuti ajateenistusse minemist vabatahtlikkuse alusel. Teooria ja analüüsi koosmõjul esines, et kaitsetahte tõusu juures on ajateenijate riigikaitseliste väärtuste juures endiselt oluline individuaalne valikuvabadus, mis väljendus peale ajateenistust tahte mitte olla seotud reservväega või tegevteenistusega.

Ajateenijate hoiakuid Ukrainas toimuva sõja kontekstis saab edasi uurida järgnevate aastate andmete põhjal, vaadeldes, kuidas ja kas hoiakud edasi muutuvad. Oluline on jälgida julgeolekukorra arengut, mis hoiakutele mõju avaldab ning lähtuda sellest kas ajateenijate kaitsetahte ja ohutaju tõusevad või harjutakse Ukrainas toimuva sõja olukorraga ära, mille tulemusel ühiskondlik ärevus langeb.

SUMMARY

The changing attitudes of Estonian conscripts before and after the beginning of the full-scale invasion of Ukraine

The dissertation aimed to identify the change in attitudes of Estonian conscripts before and after the beginning of the full-scale war in Ukraine. The current international security situation has brought many changes to Estonia's national defense stance, focusing on the increase in defense willingness and threat perception among conscripts. Estonia's national defense relies on a reserve army, including conscripts, and NATO membership. Understanding conscripts' attitudes towards security and the service makes it crucial to know their national defense stance. The thesis begins with a theoretical overview of conscription and its development, highlighting the attitudes towards conscription in the Baltic states in recent history. It then discusses the security situation in Ukraine, Russia's behavior, and the impact of the military situation on individual threat perception. The final theoretical chapter addresses the relevance of defense willingness in the context of the war and the attitudes of conscripts, presenting different approaches to the concept.

The attitudes of conscripts were examined through frequency distributions and a binary logistic regression analysis, with variables divided into attitudes toward defense willingness and threat perception. The time context was the year 2020/21 before the war began, and 2022/23 after the war began.

The results illustrate the relationship between conscripts' attitudes towards defense willingness and threat perception, with the primary statistically significant demographic factor being the native language. The perception of threat among conscripts has increased following the outbreak of the war in Ukraine, raising societal anxiety and stress. Increased threat perception has influenced defense willingness, which has risen since the beginning of the war. The rise in defense willingness is reflected in the changing attitudes of conscripts, who now place a higher value on the necessity of conscription for Estonia's national defense, and are more inclined to volunteer for service. However, while defense willingness has increased, conscripts still value individual freedom of choice in their lives, and most do not want to engage in active service after conscription.

KASUTATUD KIRJANDUS

Andžāns, M. & Sprūds, A. (2020a). Three-Decade Evolution of the Willingness to Defend One's Own Country: the Case of the Baltic States. *Lithuanian Annual Strategic Review* 18(1), 1–26, doi: [10.47459/lasr.2020.18.9](https://doi.org/10.47459/lasr.2020.18.9)

Andžāns, M. & Sprūds, A. (2020b). Willingness to defend one's own country and to resist in the Baltic States. *Security and Defence Quarterly*, 30(3), 15–30, doi: [10.35467/sdq/124712](https://doi.org/10.35467/sdq/124712)

Andžāns, M. & Veebel, V. (2017). Deterrence Dilemma in Latvia and Estonia: Finding the Balance between External Military Solidarity and Territorial Defence. *Journal on Baltic Security*, 3(2), 29–41, doi: [10.2139/ssrn.3141799](https://doi.org/10.2139/ssrn.3141799)

Asal, V., Conrad, J., & Toronto, N. (2017). I want you! The determinants of military conscription. *The Journal of Conflict Resolution*, 61(7), 1456–1481, doi: [10.1177/0022002715606217](https://doi.org/10.1177/0022002715606217)

Berglund, C., Kasearu, K. & Kivirähk, J. (2022). Fighting for the (Step)Motherland? Predictors of Defense Willingness in Estonia's Post-Soviet Generation. *Journal of Political & Military Sociology* 49(2), 146–169, doi: [10.5744/jpms.2022.2002](https://doi.org/10.5744/jpms.2022.2002)

Bove, V., Di Leo, R. & Giani, M. (2024). Military Culture and Institutional Trust: Evidence from Conscription Reforms in Europe. *American Journal of Political Science* 68(2), 714–229, doi: [10.1111/ajps.12745](https://doi.org/10.1111/ajps.12745)

Caspi-Berkowitz, N., Ein-Dor, T., Hirschberger, G., Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2019). To Die for a Cause But Not for a Companion: Attachment-Related Variations in the Terror Management Function of Self-Sacrifice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 117(6), 1105-1126, doi: [10.1037/pspi0000172](https://doi.org/10.1037/pspi0000172)

Cronberg, T. (2006). The will to defend: a Nordic divide over security and defence policy. A. J. K Bailes, G. Herolf ja B. Sundelius (toim), *The Nordic Countries and the European Security and*

Defence Policy (315–322). London: Oxford University Press.
<https://www.sipri.org/sites/default/files/files/books/SIPRI06BaHeSu/SIPRI06BaHeSu18.pdf>

Eesti julgeolekupoliitika alused. (i.a). *Riigi Teataja*. Vaadatud 13.05.2024,
https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/3280/2202/3001/julgeolekupoliitika_2023.pdf

Eesti Kaitseväe kodulehekülg (2024a). Vaadatud 28.02.2024 <https://mil.ee/ajateenistus/>

Eesti Kaitseväe kodulehekülg (2024b). Vaadatud 28.02.2024
<https://mil.ee/ajateenistus/ajateenistus-labi-aja/>

Eesti Uuringukeskus (2023). Avalik arvamus riigikaitsest 2023. Kaitseministeerium. Vaadatud 11.04.2024
https://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_kevad_2023.pdf

Greenberg, J., Pyszczynski, T., & Solomon, S. (1986). The Causes and Consequences of a Need for Self-Esteem: A Terror Management Theory. R. F. Baumeister (toim), *Public Self and Private Self* (189–212). New York: Springer-Verlag. doi: [10.1007/978-1-4613-9564-5_10](https://doi.org/10.1007/978-1-4613-9564-5_10)

Greenglass, E., Begic, P., Buchwald, P., Karkkola, P., & Hintsala, T. (2024). Anxiety and watching the war in Ukraine. *International Journal of Psychology*, 59(2), 340–352, doi: [10.1002/ijop.13099](https://doi.org/10.1002/ijop.13099)

Gresh, J. P. (2011). The Realities of Russian Military Conscription. *The Journal of Slavic Military Studies*, 24(2), 185–216, doi: [10.1080/13518046.2011.572699](https://doi.org/10.1080/13518046.2011.572699)

Huntington, S. P. (1957). *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil–Military Relations*. London: Harvard University Press. doi: [10.2307/j.ctvjf9wx3](https://doi.org/10.2307/j.ctvjf9wx3)

Inglehart, R., F., Puranen, B. & Welzel, C. (2015). Declining willingness to fight for one's country: The individual-level basis of the long peace. *Journal of Peace Research* 52(4), 418–434, doi: [10.1177/0022343314565756](https://doi.org/10.1177/0022343314565756)

Jakniunaite, D. (2016). Changes in Security Policy and Perceptions of the Baltic States 2014-202016. *Journal of Baltic Security*, 2(2), 6–34, doi: [10.1515/jobs-2016-0041](https://doi.org/10.1515/jobs-2016-0041)

Jakštaitė, G. & Česnakas, G. (2015). *Lithuania's reintroduction of conscription is a clear response to the threat posed by Russia in the Baltics*. Vaadatud 11.03.2024 <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2015/03/09/lithuanias-reintroduction-of-conscription-is-a-clear-response-to-the-threat-posed-by-russia-in-the-baltics/>

Jonsson, E., Salo, M., Lillemäe, E., Steder, F. B., Fersimagit, T., Kasearu, K., Novagrokiene, J., Österberg, J., Sederholm, T., Svensén, S., Tresch, T. S., & Truusa, T. (2024). Multifaceted Conscription: A Comparative Study of Six European Countries. *Scandinavian Journal of Military Studies*, 7(1), 19–33, doi: [10.31374/sjms.166](https://doi.org/10.31374/sjms.166)

Kaitseministeeriumi kodulehekülj. (2024). Vaadatud 20.05.2024, <https://www.kaitseministeerium.ee/et/eesmargid-tegevused/kaitse-eelarve>

Kaitseväe Akadeemia kodulehekülj (i.a.a). Vaadatud 10.04.2024, <https://www.kvak.ee/jpk-kaitsetahe-2022/>

Kaitseväe Akadeemia kodulehekülj. (i.a.b). Vaadatud 28.04.2024, <https://www.kvak.ee/kompleksuuring/>

Kaitseväeteenistuse seadus (2024). Vaadatud 28.02.2024, <https://www.riigiteataja.ee/akt/110072012001?leiaKehtiv>

Katchanovski, I. (2015). Crimea: People and Territory before and after Annexation. A. Pikulicka-Wilczewska ja R. Sakwa (toim), *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives* (80-89). Bristol: E-International Relations. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2731366

Kuczyńska-Zonik, A. & Sierzputowska, K. (2023). The Baltic States in the Face of Russian Aggression. A. Kasińska-Metryka ja K. Pałka-Suchojad (toim), *The Russia-Ukraine War of 2022. Faces of Modern Conflict* (40-58). London, New York: Routledge.

Kuzio, T. (2018). Russia–Ukraine Crisis: The Blame Game, Geopolitics and National Identity. *Europe-Asia Studies* 70(3), 462–473, doi: [10.1080/09668136.2018.1443643](https://doi.org/10.1080/09668136.2018.1443643)

Kvamladze, T. (2023). Conscription in Estonia and Georgia: Lessons from and for Small-State Peers. *Rahvusvaheline Kaitseuringute Keskus*. Vaadatud 28.02.2024 https://icds.ee/wp-content/uploads/dlm_uploads/2023/03/ICDS_Policy_Paper_Conscription_in_Estonia_and_Georgia_Tato_Kvamladze_March_2023.pdf

Lillemäe, E., Kasearu, K., & Ben-Ari, E. (2023a). Making military conscription count? Converting competencies between the civilian and military spheres in a neoliberal Estonia. *Current Sociology*, 0(0), 1–19, doi: [10.1177/00113921231159433](https://doi.org/10.1177/00113921231159433)

Lillemäe, E., Kasearu, K. & Ben-Ari, E. (2023b). Conscription and social transformations: Estonia between security needs and social expectations. *Journal of Baltic Studies*, 1–20. doi: [10.1080/01629778.2023.2212914](https://doi.org/10.1080/01629778.2023.2212914)

Läti taastab kohustusliku ajateenistuse. (05.04.2023). *ERR*. Vaadatud 11.03.2024, <https://www.err.ee/1608938567/lati-taastab-kohustusliku-ajateenistuse>

Läänemets, M. (2012). Sun Zi „sõja Seaduste” Tõlkimisest: Mõne Põhimõiste Analüüs. *KVÜÕA toimetised* 16, 87–95. https://www.ksk.edu.ee/wp-content/uploads/2013/05/KVUOA_Toimetised_16_5_Laanemets.pdf

Ministry of Defence of the Russian Federation (i.a). Vaadatud 28.02.2024 <https://eng.mil.ru/en/career/conscription.htm>

Musliu, V., & Burlyuk, O. (2019). Imagining Ukraine: From History and Myths to Maidan Protests. *East European Politics and Societies and Cultures*, 33(3), 631–655 doi: [10.1177/0888325418821410?journalCode=eepa](https://doi.org/10.1177/0888325418821410?journalCode=eepa)

Parmak, M. & Tyfa, A. A. (2023). The Link Between Conscription Experience and Conscripts’ Attitude Toward National Military Service at the End of Training: An Example from Estonia. *Armed Forces & Society*, 49(3), 662–686, doi: [10.1177/0095327X221078883](https://doi.org/10.1177/0095327X221078883)

Poutvaara, P. & Wagener, A. (2011). The Political Economy of Conscription. C. J. Coyne ja R. L. Mathers (toim), *The Handbook of Political Economy of War* (154–174). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Prokop, M. (2023). Russia – Ukraine: Difficult Neighbourly Relations. A. Kasińska-Metryka ja K. Pałka-Suchojad (toim), *The Russia-Ukraine War of 2022. Faces of Modern Conflict* (6–21). London, New York: Routledge.

Pyszczynski, T., & Kesebir, P. (2011). Anxiety buffer disruption theory: a terror management account of posttraumatic stress disorder. *Anxiety, Stress, & Coping*, 24(1), 3–26, doi: [10.1080/10615806.2010.517524](https://doi.org/10.1080/10615806.2010.517524)

Riisik, M. (2020). Kaitsetahte. *Sõdur*, 1(111), 14–18. <https://dea.digar.ee/?a=is&oid=AKsodur202002&type=staticpdf&e=-----et-25--1--txt-txIN%7c txTI%7ctxAU%7ctxTA----->

Silm, K. (2024). Riigikaitstes osalejate kaitsetahtelised hoiakud. *Riigikaitsejate ootused, hoiakud ja suhted muutunud julgeolekuolukorras. Kompleksuuringu aruanne 2022.-2023.a. aruanne*, 44–58. Vaadatud 10.04.2024, <https://www.kvak.ee/files/2024/03/SJKK-raport-2024.pdf>

Smith, D. J. (2001). *Estonia: Independence and European Integration*. London: Routledge.

Soome ajateenistuse kodulehekülg (2024). Vaadatud 08.04.2024 <https://intti.fi/en/about-to-enter-into-the-military->

Tartu Ülikooli kodulehekülg. (2022). Vaadatud 28.04.2024, <https://uhiskond.ut.ee/et/sisu/kaitsevae-inimressursi-kompleksuuring>

Tooding, L. (2015). *Andmete analüüs ja tõlgendamine sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.

Truusa, T. & Talves, K. (2018). What if they forget who i am? Fears of Estonian conscripts in connection with the service. *Sõjateadlane* 6, 170–195. Vaadatud 3.05.2024, https://www.kvak.ee/files/2021/10/Tiia-Triin-Truusa-Kairi-Talves_WHAT-IF-THEY-FORGET-

[WHO-I-AM- -FEARS-OF-ESTONIAN-CONSCRIPTS-IN-CONNECTION-WITH-THE-SERV
ICE.pdf](#)

Viljaste, A. & Ermus, A. (2022). Kaitsetahtest võitlustahte ja võitlusvõimeni. Teekond sinna ja tagasi. *Academia Militaris* 4, 6–10. Vaadatud 23.05.2024, https://www.kvak.ee/files/2023/01/academia_militaris_detsember_2022_web.pdf

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Elisabet Soone,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Eesti ajateenijate hoiakute muutus enne ja pärast täiemahulise sõja algust Ukrainas”, mille juhendaja on Kairi Kasearu, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Elisabet Soone

27.05.2024